

PÕHJALA TÄHISTEL

SISUKORD

„Vennad, paluge meie eest“	Martin Juhkam
Enam ei ole	Gunnar Neeme
malmi kalmistul	vello salo
Kuidas JR 200 sündis	Mauno Inkinen
Kaks postkaarti — Postkaart Pirttist, Postkaart siit kusagilt	Hannes Oja
Väljavõtteid päevaraamatust	Karl Talpak
Võidupüha Leppäsaares	ora
Rindeleminek ja kindlustustööd	Edgar Marten
Eversti Eino Kuusela 70-aastane	
Read harvenevad: Elmar Armin Kirtsi	
Karl Johannes Tomson	
Gunnar Hallang	
Pakri neem	Ketu Kalvari
JR 200 Sõprusühingu tegevusest 1968—1969	Martin Juhkam
Juubeliaasta vaimus	HO

Kaas: Olev Mikiver

Illustratsioon: Gunnar Neeme

„Põhjala tähistel“ 12 — 1970

Väljaandjad: Soomepoiste Klubi Torontos
JR 200 Sõprusühing Stokholmis
JR 200 Koondis Göteborgis

Toimetus: Kanadas — Johannes Vihma
Arved Viirlaid
Rootsis — Martin Juhkam
Aadress: Enspännarg. 64 / 2 tr.
S—162 33 Vällingby
Tel. 08/38 22 97

Toimetuse sekretär: Hannes Oja
Aadress: 186 Cleveland St., Toronto 7, Ont.
Tel. 481-5316

Talitus: Kanadas — Paul Toomsalu
Aadress: 41 Porchester Dr., Scarboro 722, Ont.
Tel. 267-6071

Stokholmis: — JR 200 Sõprusühing
Box 405, Stockholm 1
Posti jooksev arve 65 11 09

Göteborgis: — JR 200 Koondis Göteborgis
c/o E. Odraks
Aftongatan 11, Göteborg N.
Tel. 46 77 58

ergon-type ltd., toronto, canada

PÕHJALA TÄHISTEL

Nr. 12

1970

Jumala Isa, Poja ja Pühavaimu nimel!

„Katsuge kõik läbi; pidage kinni, mis hea on. Hoidke kõige selle eest, mis näitab kuri olevat.”

1. Tess. 5:21-22.

„Vennad, paluge meie eest.”

1. Tess. 5:25

Inimese elu pöördelisimaiks murranguaastaiks on need ajad, kui ta on isiklikult kogunenud ja vastuvõtlik kõigele, mis tuleb väljaspoolt. Ta on vastuvõtlik headusele ja kurjusele. Noore inimese pilk on tihti ekslev ja erinev kogemusi omava inimese pilgust. Kuid sageli, olenevalt kasvamisiljööst ja selles olnud aadete suurusest ning noore enese iseloomust, võib tema silmis ja tegudes näha ka otsustusvõimet, kindlust, julgust, vaprust ja isegi oma elu ohverdamist.

Vennad-kaasvõitlejad! Meie silmade eest mööduvad sel tunnil, mil me oleme kogunenud sellesse pühasse kotta, et mälestada soomepoiste ridadest langenuid kaasvõitlejaid, nende nooruslikud ja sihikindlad näod. Ühised õppused õppeväljakuil. Võibolla isegi väiksemad või suuremad koosjutustatud sõdurinaljad. Lauluõhtud mõnes suuremas barakis või vaiksed vestlused enne uinumist gaasivalgusel puunaril. Ühiselt sammutud teed Soome rindel ja viimased heitlused Eesti maakamaral. Südamesse tungib pakitsev tunne ja huuled nagu sosistaksid: „Sind ei ole armas sõber enam elavate kirjas”

Sellest on möödunud juba 25 aastat. Terve veerandsajandit, kui Sa kirjutasid oma teod Eesti ajalooraamatusse. Sinu ja langenud kaaslaste kohta on kehtiv ap. Pauluse sõnad: „Katsuge kõik läbi; pidage kinni, mis on hea.“ Teie pidasite kinni viimseni, mis oli hea — vabadusest ja ohverdasite oma elu. Ap. Paulus ütleb veel: „Hoidke kõige eest, mis näitab kuri olevat“. Ka kurja eest olite end eemale hoidnud oma sirge selja ja kõigutamata hoiaku ja tegudega. Sind langenud kaasvõitleja, pole kollegil tarvidus idealiseerida, sest Sa ohverdasid oma elu tingimusteta. See oli Sinu ja Eesti rahva ühine saatust. Oma elu ohverdamisega näitasid Sa ühtlasi kõrgeimat väärtust — armastust — mis on antud inimestele nende pärisosaks maa peal kaasinimeste ja oma maa ja rahva vastu. Armastus, mis on andev, kuid mitte nõudev. Ei peen- ega paberraha, vaid õiglust ja vabadust nõudev. Vabadust, mille eest meie esiisad ja emad on võidelnud aastasadu ja mis jätkub veel tänapäevgi, kuni maa ja rahvas lõplikult vabaneb.

Sammudes elu ja surma vahemail, tekib paraku nagu iseenesest küsimus, miks just minule anti võimalus edasi elamiseks, töötamiseks ja võibolla isegi elumõnude nautimiseks?

Isikliku elu nagu rahvastegi elusaatuse kujundamine ei ole ainult meie endi kätes, ehkki meie saame sellele teatud määral mõnes mõttes kaasa mõjuda. On olemas Kõigekõrgem, kes meie saatust lõplikult kujundab, olenematult kas meie Temasse tahame uskuda või mitte. Meie elutee kulgeb sageli üles- ja allapoole. Meil on edu isiklikus elus ja töös ning tegevuses. Kuid vahel märkame ka vastupidist. See on Jumalik juhtimine, mis suunab meid ühele või teisele poole. Vaatamata meie isiklikule käskäigule on aga meile antud ja usaldatud langenute pärand ja esivanemate vabaduse säde, mis peab edasi põlema, kuni see leegina vabastab Maarjamaa. See pärand ongi meie kõikide pärisomand, Eesti maa ja rahva pärisomand, mida meie peame nüüd juba keskikka jõudnuina edasi viima ja tuleleegina külvama oma laste ja pealekasvava nooruse südameisse. Ehk ongi see põhjuseks, et me elame vabaduses ja võime täita neid kohustusi langenute ja oma rahva vastu. See on südametunnistuse küsimus ja sellele saab vastata igaüks vastavalt isiklikule tõekspidamisele. Kui soomepoiste liikumise ideaalid kasvasid meisse noorte meestena tõelisuses, siis püsivad nad seal ka siis, kui me lahkume sellest maailmast. Kui see aga on teisiti, siis me oleme olnud vääril teel.

Tõstke ap. Pauluse eeskujul pilk kõrgusse ja paluge eestpalves nende vendade eest, kes langesid võitlustes või sellele järgnevail aastail ning ühinegem vaikselt mõttes ühiseks riviks manalasse varisenud kaasvõitleja Endel Stafenau laulu sõnadega:

*„Teid me tervitame, kodumaa metsad,
kaunid kodumaa järved, jõed,
lokkavad kus viljapõllud,
põllumeest kus kündmas näed.*

*Me vabad põhjamaa pojad ja julged võitlejad,
me vaba kodumaa loojad ja poisid vapramad!*

*Meeles alati meil põhjamaa neuu,
kelle karge ilu võlunud meid,
Sinu silmis pole nuttu,
naeratad ja ootad vaid.
Kallis emakene meeles meil on ikka,
kuigi kodus polnud see ehk nii.
Ei me unusta Sind iial,
Sa me juures surseski.*

*Me vabad põhjamaa pojad ja julged võitlejad,
me vaba kodumaa loojad ja poisid vapramad!*

Aamen.

Soomepoiste 25. a. langenute mälestusjumalateenistusel peetud jutlus ülempreester Martin Juhkam'i poolt 8. veebr. Stokholmis Jakobi kog. saalis ja 15. veebr. s.a. Göteborgis.

Langenud relvavendade mälestustahvel õnnistatud altariga; ees karbike kodumaa mullaga

ENAM EI OLE

Hõbehalli rõskuse härmatisse mähituna seisis betoonkoloss oma määratute galeriidega umbralise tüvistu keskel ja samblaga paigatud trepikoda keerdus nurgeliselt alla, kuni takerdus räsuoksalisse võssa.

Veel ei olnud hommik, kuigi õhtu oli ammu juba mööda ning tahuliste sammaste vahel kükitasid meeleheitesses kössinud sõdalased, näppides arusaamatus nõutuses tühjade relvade kallal.

Alul oli neid kaks, siis kolm, kuni juure tuli veel mõni — kaotatud lahingu pagejad — nii oli seal lõpetajaid ja neid, kes imesse uskudes lootsid ikka veel pääsemisse.

Roovikute koliseses tõmbus tulenõgiste tankide rõngas üha koomamale ning surma põletav hingamine kõrvetas nägu, mida ei suutnud vaigistada ka verevärviline higi.

Midagi polnud enam kaitsta ega ka hävitada, ainult hoidumine kohtumisest ja varjamine nägemisest . . . kõik muu oli kaotanud mõtte . . .

. . . sest enam ei olnud . . .

vello salo

malmi kalmistul

tundmatu

ma istun pingil
sina lamad mullas
su põrmu kohal kerkib kivi
ja kivil on nimi
mis üksi ei tähenda ühtegi

TUNTEMATON OKÄND

kuid kogu see rivi
mis nüüd on kivi
mis koos meid veetles ja võttis ja viis
see müürib su kivi
je keegi ei löhu
kas raiutaks maha see hiis

ma tundsin sind tundmatu tuttav
me koos käinud lõputuid radu
koos põletand punkreid ja puskarit
koos trotsinud pakast ja kadu

ei tundnud sind keegi
ei keegi mind
me marss oli hallis ravis
vaid ühe viis kalmu kuuli lend
ja nüüd on su nimi kivis

ei ainult sinu
me mõlema nimi

ma laman mullas mina
ja sina istud pingil
mu põrmu kohal kerkib kivi
ja kivil on nimi
ja nimest sest keegi ei küsi

ja ma olen põrm
ja sina müür
müür milleta priius ei püsi

KUIDAS JR/200 SÜNDIS

Püüan järgnevalt vastata kolmele küsimusele, nimelt: 1) miks just JR/47 III pataljon sai niiõelda eesti vabatahtlike liikumise hälliks Soomes? 2) kuidas oli võimalik, et eesti vabatahtlike liikumine, mis Soome sõjaväe ülemjuhatause otsusega oli aprillis 1943 tegelikult lõpetatud, pääses varsti päale seda siiski uuesti käiku? ja 3) kuidas JR/200 asutati?

Ma teenisin tol ajal, sügisest 1942 kuni kevadeni 1944, päästaabi vabatahtlike büroos Helsingis selle ülema kõige lähema mehena ja sain isiklikult kogeda, kui keerulised eesti vabatahtlike liikumisega seotud küsimused üldiselt olid ja kui suurel määral poliitilised vaatekohad nende otsustamist sageli mõjutasid.

Päästaabi vabatahtlike bürood võib teatud õigustusega kutsuda erandiks. See oli iseseisev büroo, mis oli alguses allutatud otse ülemjuhatajale. Selle esimesele ülemale, kindralleitnant Oscar Enckellile, oli antud nii ulatuslikud volitused, et ainult asjad, mis puudutasid vabatahtlike välismaiste ohvitseride vastuvõtmist ja vabastamist teenistusest, tuli alati esitada kaalumiseks ülemjuhatajale. Neid korraldusi tuleb tingimata vaadelda rootsi vabatahtlike liikumise taustal, mida toetasid mõjukad ringkonnad Rootsis.

Kui kindral Enckell tõmbus sügisel 1942 tagasi ja tema asemele astus ta kõige lähem mees, professor ja major Erik Lönnroth, allutati vabatahtlike büroo päästaabi Mikkelis asunud komandostaabi ülemale, kindralleitnant W. Tuompole. Kuid mingeid muudatusi nende volituste suhtes, mida alguses oli antud vabatahtlike büroo kindrali auastme omanud ülemale, ei toimunud.

Selle asjaolu tähendus tuli ilmsiks juba samal sügisel, kui JR/47 III pataljoni ülem, major Claes Gripenberg, oli otsinud üles major Lönnrothi, nagu viimane mulle jutustas. Eelmisel oli sõja algusest saadik olnud oma pataljonis väiksem arv eesti vabatahtlikeks, kes olid nüüd pöördunud tema poole pal-

vega aidata nende mõningaid kaasmaalasi, keda oli paigutatud tsiviiltööle Soomes. Viimastel puudus sõjaväeline väljaõpe, mille tõttu nad ei olnud õnnestunud pääsema vabatahtlikeks.

Major Gripenberg tegi nüüd ettepaneku, et kõik eestlased, kes võibolla annaksid end üles vabatahtlikeks, antaks tulevikus tema pataljonile. Ta oli valmis võtma vastu ka ilma sõjalise väljaõppeta eestlasi: niisugust väljaõpet võiks korraldada tema pataljoni raames.

Ettepanekus oli muidugi ebatavalist — see põhiline sõjaline väljaõpe rindevägede kuulunud üksuses. Kuid major Lönnroth kiitis selle ettepaneku igas suhtes häaks.

Varsti pärast seda andsid noored eestlased end uuesti vabatahtlikeks üles, võeti vastu ja saadeti JR/47 III pataljoni. Kuid tõeline proov tuli alles mõned kuud hiljem. Vabatahtlike büroos andis siis end üles veidi alla kümne noore eestlase, kes tulid otse Eestist ilma passita, viisata või teiste dokumentideta. Oli olemas öieti üks ainuke dokument, mis oli küll tähtis — nimelt poliitilise politsei arvamus, milles öeldi, et mehed olid tulnud maale illegaalselt, et nad soovisid vabatahtlikeks ja et poliitiline politsei „ei teadnud midagi poliitilises suhtes ebasoovitavat“ meeste kohta. Võib küll kindlasti arvata, et seda arvamust ei oldud koostatud ilma et asja oleks arutatud valitsustasemel.

Major Lönnroth tegi järgmise otsuse: mehed võetakse vastu vabatahtlikeks ja antakse JR/47 III pataljonile. Sellest sai prejudikaat.

Eestis olid sakasa okupatsioonivõimud viinud läbi totaalse mobilisatsiooni ja olid sellega seoses kuulutanud 3. märtsil 1943 välja üldise töökohustuse, mis oli maksev kõikide 18.—65. eluaastates meeste kohta. Seega oli antud lähtesignaal omamoodi „invasioonile“ Soome lõunarannikul, eeskätt Helsingis ja selle saarestikus. Illegaalselt siirdus, harilikult öösisel ajal, julgeid noo-

ri eestlasi üle Soome lahe ja enamasti andsid nad end üles vabatahtlikeks Soome sõjaväkke.

2—3 nädala jooksul andis end üles võibolla sadakond meest, keda võeti vastu vabatahtlikeks ja toimetati edasi JR/47 III pataljoni. See vabatahtlike vool ning nende väljaõppe probleemid äratasid endastmõistetavalt teatud tähelepanu major Gripenbergi ülemuste keskel — seda asja ei olnud ju käsitletud ametlikus korras. Major Gripenberg, kellele esitati küsimus, kelle loal ta talitas, selgitas olukorra otsekoheste vastusega: minu omal loal. Mil määral tal võis olla teatud kasu asjaolust, et marssal Mannerheim oli ta onu, on teadmata.

Ka päästaabis äratas see liiklus kartusi. Vabatahtlike büroole tuli käsk, et tuleb esitada kirjalikud palved, mida tuleb saata kõrgemale poole otsustamiseks. Nii sündis ja palvete arv kasvas päev päevalt. Keset Helsingit majutatud uued tulejad, kel oli sageli märke pingutustest, hakkasid äratama tähelepanu.

17. aprilli hommikul tulid palved tagasi päästaabi komandoosakonnast varustatuna „käsu alusel“ allakirjutatud lakooniliste teatega, et kõne all olevaid mehi ei tohi võtta vastu vabatahtlikeks. Eesti vabatahtlike liikumine oli seega peatatud — lõplikult, nagu paistis.

Mul olid tollal ja ka hiljem kaunis vabad käed, kui major Lönnroth oli sel ajal võrdlemisi palju seotud Helsingi ülikooliga, kus ta oli professoriks, oma teaduskonna dekaaniks ja terve ülikooli kaitseülemaks.

Ma otsustasin vaikida eitavast otsusest, kuni jõuaksin asja põhjalikult kaaluda. Selles olukorras tuli juhus mu abiks.

Mind külastasid kaks eestlast, nimelt toimetaja Harald Vellner ja vabatahtlikuks sooviv kapten Karl Talpak. Pärast seda, kui olin seletanud, et otsustamine kõrgemal pool ikka veel viibis, siirdusime vähehaaval arutama tulevikku perspektiive. Sellega seoses anti mulle mõista, et nimetatud otsust ootavad mehed olid arutanud võimalust muretseda ühiselt paat ja jätkata oma reisi edasi Rootsi, kui neid ei võetaks vastu vabatahtlikeks Soomes.

Siin oli tugev argument, millele päälegi võis anda lisakaalu. Mulle meenus

üks taani vabatahtlik, kes pärast teenistust Soomes oli teel koju Taanisse ja oli Bromma lennuväljal Stokholmis selgusetu asjaoludel sattunud inglise lennukisse, mis pidi lahkuma Londonisse. See oli selge juhtum, mis oli tollal hästi tuntud, öelgem, asjast huvitatud ringkondades.

Telefoneerisin päästaabi komandoosakonna ülemale, kolonel K. Vaalale. Ma ei maininud midagi eitavast otsusest, mis oli saabunud mõned tunnid varem, vaid ütlesin ainult, et olin saanud värskeid teateid, mille tagajärjel võibolla terve eestlasi puudutav küsimus siirdus uude faasi. Jutustasin eestlaste reisiplaanidest ning tähendasin, et meie ju vaevalt võisime takistada neid sama vähe kui võisime vältida uusi samasuguseid juhtumeid, mida oli juhtunud taani vabatahtlikuga.

Kolonel Vaala imestas mõne võrra selle üle, et vabatahtlike büroo ei olnud veel saanud sõnumit, kuid ei peatanud pikemalt selle juures. Ta ütles, et päästaabi ülem Erik Heinrichs oli teinud eitava otsuse, millest teade oli eelmisel päeval saadetud vabatahtlike büroole. Kolonel Vaala andis mulle käsu, et mul tuli tema vastutusel jätta kuni edaspidiseni eitava otsuse teatamine asjaomastele. Ta hoolitsevat selle eest, et asi võetakse uuesti arutamisele selle taustal, mida mina olin temale teatanud.

Mõned päevad hiljem helistas mulle saksa kapten Paul Cellarius büroost. Seda bürood võib siin lühidalt iseloomustada kui sakslaste tähtsat luurestaapi, mida juhtis kapten-major Cellarius.

„Kolmas asjaosaline“ osutas seega oma huvi. Saksa ohvitser esitas väga üksikasjalikke andmeid kaunis suure eestlaste rühma kohta. Ta ütles täpselt, millal, kuidas ja kuhu see rühm oli saabunud ning küsis siis otse, kas mehed olid võetud vastu vabatahtlikeks.

Provotseerimise tagamõttega teatasin alguses, et mehi ei olnud kahjuks saadud võtta vastu vabatahtlikeks. Sakslase mõne võrra ärritatud küsimusele, miks ma kasutasin sõna „kahjuks“, vastasin tuletades meelde juhtumit taanlasega Bromma lennuväljal, mida ta näis hästi tundvat, ning tähendasin, et kuna need eestlased olid juba tulnud läbi sakslaste piirivalvest Eesti lühike-

II pataljoni 2. kompanii
pidamas soomekeele tundi
vabas looduses

sel põhjarannikul, läheksid nad kergesti läbi näiteks meie väga pikast ja ressursside puudusel nõrgalt valvatud rannikust Põhjalahe ääres. Kuid ei olnud põhjust võtta ilma vajaduseta mingisuguseid riske. Probleemi kõige lihtsama ja tõhusama lahenduse pakkusid ju eestlased ise. Tuli ainult teha seda, mida nad soovisid. Siis oleks nad meil sõjalise järelvalve all ilma et mingit kahju oleks sündinud: põhimõtteliselt pidi ju olema ükskõik, kas eestlased võitlesid põhja või lõuna pool Soome lahte. Sakslase spontaanne vastus „aber ja, Sie haben doch ganz recht“ (kuid muidugi, Teil on ju täiesti õigus) näitas, et ta oli kiitnud minu põhjenduse hääks.

Helistasin kolonel Vaalale, andsin aru kõnelusest ning sakslase reaktsioonist. Sain siis kuulda, et kolonel Paasonen, kes oli päästaabi luure ja välismaa osakondade ülem, peaks sõitma Helsingisse, et arutada seda küsimust Cellariuse bürooga.

Lihavõtte nädala lõpul, kui noorte eestlaste arv oli vähehaaval tõusnud üle 200, tuli lahendus.

Lühikeses kirjas, dateeritud 24. aprillil, võttis komandoosakond „käsu alusel“ varasema eitava otsuse tagasi ja volitas vabatahtlike büroo võtma vastu kõne all olevaid eestlasi vabatahtlikeks ning — mis kinnitas varasema praksise — paigutama neid JR/47 III pataljoni. Sellega seoses võib märkida, et marsal Mannerheim oli aprilli keskel sõitnud Helsingisse ja säält 18. aprillil edasi Shveitsi, kus ta viibis ühe kuu.

Seda pilti lihavõtte nädala paigu 1943, mis on täielikult rajatud minu mitme

aasta eest tehtud märkmetele, võin ma nüüd täiendada väga huvitava dokumendiga, millega tutvusin autori loal ülemöödunud aastal, millise võimaluse korraldas mulle sõja ajal III/JR/47-s teeninud riigiteadlane dr. Voitta Setälä. See on avaldamata sõja-päevaraamat 1943. aastast, mida pidas jalaväe kindral Waldemar Erfurth, Saksa ülemjuhatus (OKW) esindaja Soome päästaabis. Tema märkis 22. aprillil 1943 järgmist:

„Enne lõunat palus kindral Heinrichs mind oma juurde. Ta arutas minuga usalduslikult ja mitteametlikult asja, mis puudutas piiratud arvu noori eestlasi kes olid tulnud illegaalselt Soome ja olid nüüd, valvatuina poliitilise poliitsei poolt Helsingis ning olid üldsusele koormaks. Eestlased tahtsid astuda vabatahtlikeks Soome sõjaväkke, kuid mitte Soome tööteenistusse. Heinrichs ei teadnud ilmselt, mida ta peaks noorte eestlastega tegema.

Mina teadsin, et poliitilised ja akadeemilised ringkonnad Helsingis olid väga huvitatud noortest meestest, kellest osa oli juba Talvesõja aegu võidelnud vabatahtlikena soomlaste poolel. Ma tegin Soome päästaabi ülemale ettepaneku, et ta peaks loobuma asja ametlikust käsitlemisest, mis riigiõiguslikult oli õige keeruline, ning laskma eestlastel võimalikult kiiresti kaduda Helsingist. Kuna sakslased ei olnud seni neid taga otsinud ja kuna Soome ülemjuhatus ilmselt ei soovinud saata eestlasi tagasi, paistis mulle kõige lihtsam riietada noored mehed Soome sõjaväe mundrisse. Rindel ei tekitaks nad kellegi kahju“.

See kindral Erfurthi märges näitab, et kindral Heinrichs oli ühes punktis kas valesti informeeritud või pidas otstarbekohaseks anda veidi värvitud pildi olukorrast. Eestlased ei olnud nimelt üldsusele koormaks, mida poliitiline politsei hästi teadis. Nende ülalpidamine maksti kinni erasummadega, minu teada eeskätt toimetaja Vellneri poolt, osalt toetustega mõningatelt jõukatelt eestlastelt.

See liiklus üle Soome lahe, mida noored eestlased olid alustanud märtsis 1943, kujunes püsivaks nähteks. Tolleaegses sõjalukorras oleks ta vaevalt võinud kujuneda nii ulatuslikuks kui ta tegelikult kujunes, kui mitte osa Soome ametvõime ei oleks seda aktiivselt toetanud või vähemalt kõigele läbi sõrmede vaadanud.

Enamasti oli seejuures küsimus vaikselt ja ilma kirjalike tõenditeta astutud sammudest — mis aitas kaasa selleks, et kõik langes kiiresti ja õnnelikult unustuse hõlma. Vabatahtlike büroo kui niisugune jäi aga siiski täiesti kõrvale sellest tegevusest. Poliitiline politsei töötas liiklusele vastu, mis selle ülesandeid arvestades oli arusaadav. Kuid täiesti arusaamatu on seevastu see, et ta hoiak meie eestlastest hõimuvendade suhtes ning nende kohtlemine jätsid sageli kaunis palju soovida. Väga tähtis oli see, et päästaabi luureosakonna ülemal abi, kolonel J. S. Wallden, tingimusteta ja aktiivselt kaitses eestlasi.

Muuseas avaldati poliitilise politsei vastu survat, kui ta katsus raskendada liiklust sellega, et võttis liiga innukalt mootorpaatide juhte oma hoole alla. Alguses konfiskeerisid tsiviilvõimud alati eestlaste paadid. See takistus kõrvaldati. Juhtus seda, et bensiini toimetati eestlastele. Tsivilistidest mootorpaatide juhid, kes olid eestlased, vajasisid sageli isikutunnistusi. Lihtne ja „surmkindel“ tunnistus oli sõjaväe ehtne puhkusetunnistus, millel oli märgitud, näiteks, et eesti vabatahtlik sõdur N. N. (õige nimi) oli saanud puhkust selleks ja selleks ajaks ning et tal oli õigus kanda tsiviilriietust ning viibida selles ja selles saarestikus.

Seda siin pääliskaudselt skitseeritud tegelikkust kattis õige tõhus eesriie. Kindral Erfurth märkis oma sõjapäevaraamatus 17. juunil 1943:

„Ei näi olevat võimalik peatada noore eestlaste retki Eestist Soome. Tartu ülikooli õpetajaskond näib toetavat eestlaste põgenemisi. Kontaktipidajad istuvad Helsingis. On käimas korrapärane inimeste salavedu“.

Märtsi poolest vahest juuni poole vaheni 1943 võeti 337 eestlast vastu vabatahtlikeks. Nendest oli 48% 18.—21. eluaastates ja 30% 22.—25. eluaastates. Eriti silmatorkav oli nende vabatahtlike keskmine väga kõrge haridustase. Juuni keskel võis tervelt 45% lugeda kuuluvaks haritlaste, s.t. akadeemilise haridusega isikute, kooliõpilaste, üliõpilaste, ametnike j.t., hulka. Novembris see grupp moodustas ikka veel 41%.

Juuni poolest vahest kuni aasta lõpuni saabus veel umbes 2.500 eestlast, kellest umbes $\frac{3}{4}$ andsid end üles vabatahtlikeks, osalt mereväkke.

Nii ulatuslik inimeste vedu ei võinud muidugi toimuda ilma õnnetusteta. Nimetan siin ainult ühte juhtumit, mis lõppes õnnelikuks. Väike grupp eesti vabatahtlikke oli otsustanud sõita puhkuse ajal omal käel kodumaale, et tuua oma sõpru Soome. Sellel grupil oli ebaõnne: väike Helsingisse teel olnud saksa sõjalaev kaaperdas selle mootorpaadi ulgumerel. Kui oli konstateeritud, et soome mundrites olevad mehed olid eestlased, viidi nad pärast Helsingisse saabumist üle teisele saksa laevale, mis pidi varsti lahkuma Tallinna. Kuid ühel mehel õnnestus põgeneda. Ma sain ta kiiresti kätte ja päästeaktsioon pandi käiku. Lõpptulemuseks oli, et Helsingis asuvate saksa üksuste komandant, kolonel Seber, palus telefoniteel Tallinnas asunud Saksa mereväe staapi „Admiral Ostlandi“, et mehed kohe pärast laeva saabumist saadetaks tagasi Helsingisse, kus nad antaks üle soome sõjaväevõimudele. Meie poolt oli kolonel K. Rautsuo kaudu teatatud, et küsimus oli soome desertööridest, keda meie tahtsime eeskujuks seada sõjakohtu ette. Seda sõjakohut ei ole vist tänapäevani kokku kutsutud.

Sügisel 1943 läksime vastu raskematele aegadele. 22. septembril ja 14. oktoobril olid sakslased nõudnud, et Soome peaks välja andma kõik Soome põgenenud eestlased. Vahepeäl oli vabatahtlike bürood volitatud pöörduma tagasi varasemale süsteemile, mis tähend

das seda, et ka eesti vabatahtlikud, välja arvatud ohvitserid, võeti vastu vabatahtlike büroo poolt.

Eesti vabatahtlike arv kasvas eriti tunduvalt selle sügise jooksul. 22. ja 27. novembri vahel tegime koos major Lönnrothiga kõrgemalt poolt hääks kiidetud reisi, mille eesmärgiks oli tutvumine koha pääl vabatahtlike tegevusega rindel ning nende väljaõppe probleemidega. Toimus põhjalikke nõupidamisi mitmel tasemel. Meie saime muuseumis võimaluse kuulata nii kindralite seisukohti kui ka vabatahtlike eesti ohvitseride soove. Mäletan selgesti, kuidas Kannase grupi ülem, kindral-leitnant Harald Öhquist, oma kokkusuurtud ülevaates puudutas sobivate vabatahtlike väljaõpetamist ohvitserideks, mida ta pidas meie kohuseks eestlaste vastu.

Noorte eestlaste viis võtta saatus kindlalt oma kätte oli ilmselt leidnud vastukaja sõjaväelaste hulgas.

Jalaväes teenivaid eesti vabatahtlikke

oli tollal umbes 1.800, kellest 21 olid ohvitserid ja 75 allohvitserid — viimaste hulgas oli ka noori reservohvitseri, kes kuni edaspidiseni teenisid seersantidenä. Vabatahtlike büroo oli teinud sellest korraldusest ettepaneku aprillis, kui kogu küsimus oli nii tundlikus järgus, et arvati, et võimalik ettepanek nende noorte meeste sissekandmisest sõjaväe ohvitseride nimekirja — mis alati toimus ülemjuhataja päevakäsuga — võis halvimal juhul teha lõpu eestlaste hiljuti alustatud vabatahtlike liikumisele. Teine selle korralduse põhjus oli, et asjaomastel õige sageli puudus niisugune tõend oma ohvitseri auaste, et ülemjuhatajale oleks võidud panna ette kaalumist asjaomase sissekandmiseks ohvitseride nimekirja. Kui komandoosakonnast päriti telefoniteel järele, millal ettepanekut võis oodata, koostas ühel õhtul major Lönnrothi ülesandel ettepaneku, mis sai järgmise lõpliku kuju:

TEMPEL: SALAJANE

Päästaabi vabatahtlike büroo.

Kd No. 5901/4a/sal.

Puudutab: eesti vabatahtlikke.

Lisa: ettepanek.

Helsingi 30. 11. 1943

3/MI/ELL

KOMANDOSTAABI ÜLEMALE.

Jalaväkke määratud eesti vabatahtlikud paigutati varem JR/47 III pataljoni, kus nad pataljoni puhates õpetati välja üksuste täiendamiseks kõlvulikeks. Süsteem muudeti aga päästaabi korraldusosakonna kirja nr. 1673/Lkp. sal./18. 9. 43 alusel niisuguseks, et varemini sõjalise väljaõppe saanud on 1. 10. 43 alates saadetud Kannase Grupi 18. diviisi, kus nad pärast lühikest soome väljaõpet otse 18. diviisi staabile allutatud ja eriliselt just eesti vabatahtlike jaoks asutatud väljaõppekeskuses on määratud JR/47 III pataljoni. Praegu on 18. diviisi väljaõppekeskuses määratud eesti vabatahtlikke kokku 4+33+333. Nendest on kõik ohvitserid ja suurem osa allohvitseridest abikoolitajateks. Väljaõpet juhatavad soome ohvitserid, kel on abiks soome allohvitseri.

JR/47 III pataljoni määratud eesti vabatahtlikke on praegu kokku 10+33+427, kellest ohvitserid tegutsevad soome ohvitseride abidena.

Ilma sõjalise väljaõppeta eesti vabatahtlikud saadeti alates 1. 10. 43 esiti jalaväe 5. väljaõppekeskusesse Kouvolasse. Pärast seda kui viimati nimetatud väljaõppekeskuses olnud eesti vabatahtlikud viidi üle jalaväe 25. väljaõppekeskusesse Nurmesse, on päästaabi vabatahtlike büroo alates 26. 10. 43 saatnud ka hiljemini saabunud tulejad jalaväe 25. väljaõppekeskusesse, kus väljaõpet saavaid eesti vabatahtlikke on praegu kokku 512; päle selle on sinna päästaabi komandoosakonna käsul paigutatud kuus ohvitseri, üks sõjaväeametnik (kultuur- ja informatsiooni-ohvitser) ning kolm allohvitseri, kes kõik tegutsevad soome ohvitserkonna abidena.

Pärast seda kui olin päästaabi kirjaga nr 3564/Kom. 2/4a/sal./17. 11. 43 saanud loa teha koos vabatahtlike büroo büroo-ohvitseri, kapten Mauno Inkine niga reisi Kannase Grupi staabile allutatud eesti vabatahtlike üksuste paigu-

tuskohtadesse ning jalaväe 25. väljaõppekeskusesse Nurmesesse, missugune reis toimus 22.-27. 11. 43 vahelisel ajal, oli mul võimalus tutvuda nende küsimustega, mis on seotud eesti vabatahtlike väljaõppega ning tegevusega rindel; pääle selle oli võimalus kaunis põhjalikeks läbirääkimisteks vastava soome ohvitserkonnaga. Veel sain võimaluse kuulata vabatahtlike eesti ohvitseride poolt esitatud soove.

Läbirääkimiste ja tehtud ettepanekute tulemusena teen ettepaneku, et teostataks järgnevalt üksikasjalikumalt esitatud eesti vabatahtlike väljaõppe ja rindevägedesse paigutamise ümberkorraldamine. Kuna jalaväkke juba paigutatud eesti vabatahtlike ning niisuguste Helsingis olevate vabatahtlikuks soovijate, kes tõenäoliselt paigutatakse jalaväkke, koguaru, sõjahaiglates ja kosmispuhkusel olevad kaasa arvatud, on alla 1.800, kellest ohvitseri 21 ja allohvitseri umbes 75, ja kuna soovijate arv ei ole näha vähenemise tendentsi, teen ettepaneku, et väljaõppe teostamine planeeritaks nii, et eesti vabatahtlikest võiks lähemas tulevikus moodustada sõjaaegse koosseisuga jalaväe rügemendi.

Ühinedes Kannase Grupi ja 18. diviisi ülemate ning tagala staabi väljaõppe osakonna ülema poolt omaks võetud seisukohaga teen ettepaneku, et eesti vabatahtlike väljaõppe korraldataks üldjoontes nii, et neile kõigile antaks tagalas asuvas väljaõppekeskuses täielik jalaväe väljaõppe (jalaväe rasked relvad m.l.) ja viidaks pärast seda üle 18. diviisi, kus nendele nagu harilikult, antaks lühike lõppväljaõppe rinde vahetus läheduses enne kui nad viidaks eeslinni reserviks ja sääli, pärast alguses päeval ja hiljem öösel sooritatud tööteenistust, otse eeslinnile. Pääle selle teen ettepaneku, Kannase Grupi ülema seisukohaga ühinedes, et 18. diviisi juures praegu töötav väljaõppekeskus korraldataks ümber nii, et talle tehtaks ülesandeks allohvitseri ja ohvitseri ülesanneteks eeldusi omavate, rindeteenistuses väljapaistnud eesti vabatahtlike väljaõpetamine allohvitserideks ja ohvitserideks, missuguse ülesande kõrval ta samaaegselt annaks lõpliku, lühikese väljaõppe tagalas asuvas väljaõppekeskusest 18. diviisi üle viidud eesti vabatahtlikele.

Mis tagalas antavasse väljaõppesse puutub, on üksikasjalikud läbirääkimised näidanud, et kõige otstarbekohasem oleks paigutada eesti vabatahtlikud eriliselt, neile reserveeritud väljaõppekeskusesse. Niisugust korraldust on tagala vägede staap juba plaanitsenud, mil puhul ainukeseks võimaluseks on olnud Taavettis asuv parakk-küla, missugune tagala vägede staabi väljaõppe osakonna ülema, kolonel Vihma, arvates võiks võtta vastu praegu jalaväe 25. väljaõppekeskusesse Nurmesesse paigutatud eesti vabatahtlikud ning hilisemad tulejad 13. 12. 43. Kuigi minu teada Taavettis asuvat väljaõppekeskust on võimalik vajaduse korral laiendada, teen siiski ettepaneku, et jalaväe 25. väljaõppekeskusesse paigutatud, jaanuaris üksuste täiendamiseks kõlvulikuks saavaid mehi, keda on veidi rohkem kui kompanii võrra, ei viidaks järel oleva lühikese väljaõppeaja tõttu enam üle Taavetisse, vaid et nad ning miinimumarv eesti ohvitseri ja allohvitseri jäetaks jalaväe 25. väljaõppekeskusesse ja et ainult pärast jaanuarikuud üksuste täiendamiseks kõlvulikuks saavad viidaks üle Taavetis loodavasse väljaõppekeskusesse.

Minu ettepaneku järgi saaksid seega kõik eestlastest tulejad alguses paigutatud tagalas asuvasse väljaõppekeskusesse. Kuna osa tulejaist on varemni saanud sõjalist väljaõpet samaaegselt kui osal seda ei ole, peaks tulejad ja gama vähemalt kahte gruppi, kellele kinnitatavad väljaõppekavad erineksid loomulikult kaunis suurel määral teineteisest. Pääle selle näib olevat otstarbekohane korraldada samas kohas ka ohvitseridest ja allohvitseridest tulejaile, kellest enamik ei valda soome keelt, kordamiskursusi, kes nende varasemate teadmiste ja oskuste värsendamise ning meie oludele kohandamise kõrval pandaks erilist rõhku soomekeelse sõjaväe terminoloogia ning komandokeele õppimisele.

18. diviisi ohvitserkonnalt saadud andmete järgi võiks diviisi, eeldades, et talle antaks üleande täitmiseks küllaldane kaadripersonal, korraldada esimene allohvitseride kursuse, mis algaks jaanuaris diviisi väljaõppekeskuses Jalakas — ja mille õpilaste arv võiks olla alguses 100-150 ja tõusta hiljem 200-300 ni. Suure allohvitseride arvu väljaõpe-

II pat. 2. komp. ja
korohoro valmistumas
suusaretkeks

tamise juba võimalikult varajases järgus võimaldaks see, et praegu 18. diviisis teenivad eesti vabatahtlikud kuuluvad enamikus vanematesse aastakäikudesse kui väljaõppekeskusesse paigutatud, kelle enamik kuulub kõige noorematesse aastakäikudesse ja et eelmistel pääl selle on väga paljudel juhtudel varajasemat rindekogemust, mille tõttu neil peaks olema paremad eeldused allohvitseriks koolitamiseks kui viimasel. Pääl selle tuleb võtta arvesse, et allohvitseride vajadus tulevas märtsis—aprillis saab tõenäoliselt olema kaunis suur, sest arvestada võib, et selle ajani on tõenäoliselt kahe pataljoni jaoks vajalikud eestlastest sõdurid saanud rindeteenistuseks vajaliku sõjalise väljaõppe. Allohvitserkursuse pikkuseks peaks 18. diviisi ohvitserkonna arvates määrama kaks või kolm kuud — kolm kuud sel juhul, kui kursus tuleks läbi viia kahes järgus, mille vahel õpilased oleks ühe kuu rindeteenistuses.

Ohvitseriväljaõppe alustamine 18. diviisi väljaõppekeskuses tuleks loomulikult lükata edasi niisugusele ajale, mil oleks võimalik allohvitseriks väljaõpetatutest rindeteenistuses osutatud võimete alusel valida ohvitseriks väljaõpetamiseks sobivad mehed. Ohvitserkursuse õpilaste arvu ei saa loomulikult vabatahtlike arvu pideva tõusu tõttu ette määrata kuid 50 eesti vabatahtliku — missugust arvu on soovitatud ka 18. diviisi ohvitserkonna poolt — koolitamine ohvitseriks näib praeguse olukorra alusel otstarbekohane. Kuna eelpool nimetatud ohvitserikursust oleks aga võimalik alustada alles mõni aeg pärast esimese allohvitserkursuse lõpetamist, võiks eesti allohvitseride

väljaõpetamise ohvitserideks korraldada ajutiselt nii, et järgnevale ohvitserikooli kursusele komandeeritaks nii need soome keelt rahuldavalt valdavad lipnikud, keda vastav ohvitserkond ei ole pidanud veel võimalikuks panna ette sõjaaaja ohvitseride nimekirja lipnikuna sissekandmiseks, kui ka need eriti silmapaistvaid võimeid omavateks osutunud allohvitserid, kes vastava ohvitserkonna arvates oleks sobivad ohvitseriks väljaõpetamiseks. Võib arvata, et küsimusse tuleks siin võibolla paarkümmend meest, kes kõik on teeninud umbes pool aastat meie sõjaväes ja kellest pärast ohvitserikooli kursuse õiendamist oleks võimalik saada sobivat soome keelt valdavat kontaktpersonali eesti jalaväe rügemendi, mille asutamisest olen teinud ettepaneku.

Teen ettepaneku, et jalaväe rügemendi kuuluva eripersonali väljaõppe jaoks astutaks niisuguseid samme, et eesti vabatahtlike hulgas juba võimalikult vara valitaks välja jalaväe rügemendi eripersonali koosseisu näiteks 50%-ga ületav arv iga eriuülesande jaoks eraldi kas varajasema sõjalise väljaõppe või tsiviilelukutse alusel sobivaks peetavat personali ja et need määrataks väljaõppele kas eriväelike väljakoolekeskustes või erikursustel. Seejuures tuleks eriti sidepersonali valimisel erilist rõhku panna asjaomaste varajasemale soome keele oskusele.

Kuna soome keele õppimine nõuab eesti ohvitser- ja allohvitserkonnalt ülearu palju aega ja kuna soome keele oskuse puudumine takistab praegu eesti ohvitseride, allohvitseride ja sõdurite võimete kasutamist täies ulatuses, teen ettepaneku, Kannase Grupi ülema

seisukohaga ühinedes, et komandokeeleks nii väljaõppekeskustes kui ka riindel kasutataks soome keelt, kuid et käskude andmine ning õpetamine toimuksid võimalust mööda eesti keeles. Järelikult tuleks rindevägedesse üleviidavate eesti põhiüksuste ohvitserkond ja allohvitserkond valida eestlaste hulgast. Samuti tuleks vähemalt pataljoni ülema abideks ning kasutada oleva personali raamideks ka rügemendi staapi ja staabikompaniisse paigutada võimalust mööda eestlasi. Mis puutub väljaõppekeskuste soome personali, siis oleks soovitatav, et sellesse kuuluvad valdaksid vähemalt mõningal määral eesti keelt. Võttes arvesse, et näiteks Soome ja Eesti üliõpilasorganisatsioonide vahel on palju aastaid vahetatud stipendiaate, on arvatavasti, vähemalt teatud määral, olemas võimalusi eesti keelt valdava personali leidmiseks. Teisalt tuleks eesti vabatahtlikele antavale soome keele õpetamisele väljaõppekeskustes panna pidevalt palju rõhku.

Teen veel ettepaneku, et iga eesti formatsioonidesse üleviidava isiku suhtes juba enne üleviimist selgitataks, et asjaomane isik saab võtma positiivse

hoiaku oma uue ümbruskonna suhtes.

Sellega seoses teen veel ettepaneku, et vähemalt kõikidele tagalas asuvasse väljaõppekeskustesse paigutatud eesti vabatahtlikele, asjaomase isiku aastakäigust sõltumata, määrataks n.n. noorsõduri portsjonid. Vastavalt ohvitserkonnalt saadud andmete järgi kurdavad eesti vabatahtlikud peagu eranditult väiksete leivaportsjonite üle. Põhjuseks on muidugi eelkõige see, et eesti vabatahtlikel ei ole mingeid võimalusi saada pakke oma omastelt. Teise põhjusena nimetan, et eesti vabatahtlikud on üldiselt suurema kasvuga, kui soome sõdurid. Jalaväe 25. väljaõppekeskuses tehtud uurimuse järgi on sinna paigutatud eesti vabatahtlikud keskmiselt 4,5 sm pikemad, kui sääl olevad soomlastest noorsõdurid.

Kuna eesti vabatahtlikud kuuluvad peagu kõik väga noortesse aastakäikudesse ja kuna neil ei ole kuigi suuri võimalusi kontaktipidamiseks oma omastega, teen ettepaneku, et seda võetaks eriliselt arvesse meelega vahetuse korraldamisel ja selleks mõeldud summade jagamisel.

Päästaabi Vabatahtlike büroo ülem
Major

Büroo ohvitser
Kapten

(allkiri)

Erik Lönnroth

(allkiri)

M. Inkinen

Major Lönnroth juhtis tähelepanu kahele punktile algupärase tekstis. Selles oli nimelt pandud ette, et pataljoni ülema abideks ja võimalust mööda rügemendi ülema abiks tuleks määrata eesti ohvitseri. Selles punktis olin sunnitud andma järele.

Meie eelpool nimetatud reisi ajal mitte isegi ükski kindral ei olnud nimetanud sõna rügement. Ilmselt selle tõttu major Lönnroth ei olnud alguses päriselt nõus selle punktiga. Kuid ta andis omakorda järele, kui kaitsesin oma seisukohta sellega, et keegi ei olnud saanud puudutada niisugust punkti juba selle tõttu, et osa meestest kuulus Kannase Grupi staabile, osa aga tagalavägede staabile allutatud vägedesse,

nii et seega osa tervikust oli väljaspool mõlemate asutuste kompetentsi. Pääle selle puudus mõlemal pool vajalik pilt tervikust. Ja mis kõige tähtsam: eesti rügemendi asutamine oli suurel määral poliitiline küsimus.

Tegelikult suurem osa eelpool nimetatud ettepaneku sisust teostus kaunis pea. Eesti vabatahtlike väljaõpe viidi üle 13.12.43 Taavetis asutatud väljaõppekeskusesse, mille ülemaks sai Eesti Kõrgema Sõjakooli lõpetanud tolaaegne päästaabi kolonelleitnant Eino Kuusela.

See järk kuni rügemendi asutamiseni ning ülemjuhatus poolt sel ajal antud käsud ja tegevusjuhendid ootavad veel oma uurijat. On aga ilmne, et ülemju-

hatus oli võtnud ohjad kindlalt oma kätte.

See, et ka ülemjuhatus oli ilmselt kiitnud täies ulatuses hääks vabatahtlike büroo ettepaneku, nähtub muuseas sellest, et major Lönnrothile pandi 22.12.43 kuski kõige kõrgematest asutustest ette 2. klassi vabadusristi andmist järgmise põhjendusega: „Eriti asjalik, peenetundeline, hoolitsev ja energiline tegevus vabatahtlike büroo ülemana. Hoolitsenud täit tunnustust väärivalt ka delikaatsete, vabatahtlikke puudutavate probleemide eest, eriti viimasel ajal, kui eesti ja ingeri vabatahtlikke on tulnud maale.“ 2. klassi vabadusrist anti major Lönnrothile 20.2.44. Daatumid kõnelevad kaunis selget keelt.

Oli selge, et niisuguse asja, nagu välismaise vabatahtlike rügemendi asutamise üle oli peetud läbirääkimisi ja lepitud kokku riigi valitsusega. Sellele näib vihjavat Soomes avaldatud kindral Erfurti sõjapävaraamat 1944. aastast. Selles öeldakse 15.1.1944, et Saksa saadik v. Blücher on teinud Soome välisminister Ramsayle „ettepaneku Soome põgenenud eestlaste asjas. Ramsay on kuuldavasti väga sõnaaher ja on seletanud, et see küsimus on väga delikaatne ning et selle arutamisel peab võtma arvesse väga mitmesuguseid asjaolusid . . . “ ja 27.1.1944 „Pärastlõunases rongis tuli kapten Cellarius minu juurde. Ta jutustas: Soome ametvõimud püüavad eesti põgenikke puudutavas küsimuses tõmbuda meist lahti . . . “

8. veebruaril 1944 kirjutas marssal Mannerheim JR/200, Soome pinnal loodud eesti vabatahtlike rügemendi, asutamise käsule alla. Rügemendi ülemaks määrati päästaabi kolonelleitnant Eino Kuusela.

Jutustatagu veel lõpuks kolmest kõnelusest, mis toimusid viis aastat tagasi ohvitseridega kes 1943.—1944. a. teenisid niisugustel kohtadel päästaabis, et neil pidi olema erakordselt hää ülevaade selle kohta, mis selle küsimuse suhtes toimus sõjaväe kõige kõrgemas tipus. Minu lootused täitusid täies ulatuses.

Kõik tundsid hästi seda tegevust, mida eestlased olid kogu aeg osutanud. Ülemjuhatus suhtus väga positiivselt eestlaste soovidesse, jutustas kindral-

Juuresoleva kirjutise autor, Soome Päästaabi vabatahtlike büroo ohvitser kapten Mauno Inkinen

leitnant K. Vaala, kes oli 1943—44 päästaabi komandoosakonna ülemaks. Küsimus oli kaunis küps, kui vabatahtlike büroo ettepanek eesti rügemendi asutamiseks tehti. Kuid küsimus oli ikkagi aeg-ajalt väga tundlik ja selle n.ö. poliitilise külje eest hoolitsesid täielikult marssal Mannerheim ja kindral Heinrichs. Kui kõik oli juba otsustatud, taheti kaptenite Talpaku ja Elmar Kirodari kaudu saada eestlaste seisukoht raskeks kujunenud ohvitseride küsimuses. Nad kutsuti selle tõttu päästaapi.

Kavatsus oli, et JR/200-s oleks ka ohvitseride osas ülekaal läinud vähehaaval eestlaste kätte. Esialgu lepitati kokku teatud paralleellismile, s.t. et eesti ja soome ohvitserid töötaksid teineteise kõrval — nii eelkõige kontaktide tõttu kui ka sellepärast, et soome ohvitserid teadsid, kust midagi saab jne.

Kolonel U. Tähtinen, päästaabi korraldusosakonna endine ülem, tähendas, et JR/200 asutamine oli läinud kergelt, kuna asja oli põhjalikult ettevalmistatud. Ta märkis, et kui JR/200 asutamist oleks plaanistatud ilma marssali nõusolekuta, oleks tagajärjeks olnud „hirmus torm“.

Tolleaegne organisatsiooniosakonna kapten Erik Tuomas-Kettunen, kellest hiljem sai mäenõunik ja Soome Tööstusliidu esimees, mainis muuseas, et JR/200 asutamise otsus oli täielikult tehtud kõige kõrgemal tasemel, s.t. marssali ja päästaabi ülema Heinrichsi

poolt. Talle tehti ülesandeks koostada JR/200 asutamise käsk. Talle oli antud ülemalt poolt valmis visand, mis oli Heinrichsi käekrjaga kirjutatud, kuid mis ilma vähimagi kahtlusetagi oli täiesti selgesti marssal Mannerheimi stiilis. Käsk JR/200 asutamiseks oli lühike ja erines täielikult Soome päästaabi üldisest praksisest. Algupärane visand oli needitud kinni sellesse koopiasse, mis mis pidi antama päästaabi 2. korraldusosakonna arhiivi. Harilikult asutati sõjaväe üksused tagalas, kuna JR/200 oli ainuke rügement, mis asutati rindealal. Asjaomane diviis oli juba varemini, ilma ülemjuhatuseta, asutanud eesti kompanii (siin oli ilmselt küsimus sündmustest major Gripenbergi pataljonis). Kuna eestlasi oli niikuinii kogutud kokku mitmetesse formatsiooni-

desse, JR/200 asutamine ei põhjustanud suuri ümberkorraldusi. Asutamiskäsk jättis palju sõltuvaks selle sõjaväeüksuse omast „inspiratsioonist“.

Nende autoriteetsete avaldustega olen jõudnud viimase ja kõige tähtsama punkti, liikvele paneva jõuni kõigi minu poolt kirjeldatud sündmuste taga. Tahan kriipsutada alla, et selleks tõukejõuks oli lõppude lõpuks alati eesti vabatahtlike palav tahe ja resoluutne sihikindlus. Nende püüdlused appelleerisid inimeste fantaasiale ja tunnetele niisugusel maal nagu Soomes, mis oli oma ajaloos veerandsajandit varem jäägrite liikumises läbi elanud eestlaste liikumise vaste, mille kandvaks jõuks oli olnud noorte vastumust ja lootusrikkus.

Hannes Oja

KAKS POSTKAARTI

Postkaart Pirttist

*Ees tormimühas tõusid laintevallid
ent julgelt ruttas väike nooljas paat.
Me tundeid rebis valu okastraat
ja tasandasid vahu pitsjad sallid.*

*Me lootsime, et kesköö tähe pillaks
kus suunas rahuranna avastaks nomaad
töömehe eluks või ehk püssilaad
saaks tulevikku ulatavaks sillaks.*

*Siis väike Pirtti, männid, kõrged kaljud
ja vaikne sadam peidet pihku neis
kus jõuetuiks jäid tormipursked valjud.*

*Öö hõlmast hommikusse kestis reis,
kuid veelgi keset tormilainte harju
mu silmad näeksid valvelaeva varju.*

Postkaart siit kusagilt

*Lahingu pausi asetet
suvise rahu idüll:
põua sinised linikud
järvesilmadel üll.*

*Pilvil tasaselt suriseb
lennuki liuglev laast —
männid uinakust raputab
plahvatus lahti maast.*

*Tolmuseil teedel ja radadel
surm üksi luusides käib —
sihitu kahurimürsu lend
saatuse sõrmene näib.*

*Meeleollu on kahuri kõmin
kudunud kurjuse koe.
Tean et peale päikselist päeva
kaljude süda on soe.*

*Kodutuse ja igatsuste
nukrus südames köeb.
Eemaloleku hallis udus
kokkusaamise söed.*

VÄLJAVÕTTEID PÄEVARAAMATUST

1944

9. juulil

Ltn. R. käis kõnelemas Eestisse minekust.

10. juulil

(Kõnelus)* Pärliniga Eestisse mineku üle. Sama kõnelesin teiste ohvitseridega. Ltn. K. sõitis Helsingi informeerima minister Varmat.

11. juulil

I pataljonis Pärlini juures mehed koos (kõnelemas) Eestisse mineku asjus.

12. juulil

(Olin) õhtul koloneli juures Eestisse mineku asjus.

13. juulil

Päeval kell 14 koosolek Peikeri juhatusel Eestisse mineku asjus (koloneli loaga). Õhtul Peiker, Pärlin ja mina koloneli juures. (Saadeti) telegramm Peamajja meie Helsingi sõiduks (min. Varma juurde).

15. juulil

Teist päeva juba vaikne. Õhtul kell 8.30 tuli käsk positsioonid uuesti üle anda HRR meestele ja asuda rännakule Vainikkala raudteejaama.

17. juulil

Hommikul kell 9.00 Pyhäjärve raudteejaamas maha laadimine. Teade Peikeri ja Pärlini määramisest (pataljoniülemaiks) ja minu PM (Peamajja) lähetamisest.

18. juulil

Käisin päeval tutvunemas Vuoksi kaela positsioonidega Valkjärve raudteejaama juures. Öösel läksid meie kolm laskuskompaniid ja kk-kompaniist pst-püssid rindele (need olid II pat. osad; I pataljon oli sel ajal rindel mõned kilomeetrid eemal Äyränpää juures).

19. juulil

Hommikupoole loovutasin kk-kompanii ltn. Aarelole. Väljasõit (ärasõit) Vuoksilt kell 13.30.

21. juulil

Kõnelus Vellneriga. Toetab koju tagasi mineku mõtet; on aga mures Saksa vastupanu jõu säilimise suhtes ühenduses Hitleri vastu tehtud atentaadiga.

22. juulil

Varma juures; esitasin rügemendi koju viimiseks selle mõtte üleskerkimise põhjused ja need tingimused, millistel soovime koju minna. Temagi leiab vajaliku olevat kõigiti kodu vastupanule õhutada. On nõus, et meie minek tõstaks tugevalt rahva vastupanu tahet. Saadab aga enne meie tingimused kodu Rahvuslikule Keskkomiteele ja Stokholmi seisukohtade võtmiseks. Varma ütelnud: „Nüüd on tarvis koondada kõik jõud maa kaitsemiseks. Saksa relvad ja abi tuleb vastu võtta. Poliitikud jätta aga mängust kõrvale. Sakslased kaotavad lõpuks ja liitlased sunnivad nad lahkuma. Ei ole poliitiliselt vaja neilt midagi vastu võtta ajutiseks. Meie poliitikud jäägu kindlalt tingimusteta iseseisvuse nõudmise juurde.

23. juulil

Vellner pani kirja meie mõtted Soome ja Eesti kaitse ühtlustamiseks ja Soome vahendajaks hakkamiseks meie ja saksa vahel. Õhtul kell 21 sõit Mikkelsisse (kus asus Soome Peamajja).

24. juulil

Mikkelis (Peamajas) kõnelus kolmekesi everstiluutn. H. ja ev.-ltn. S-ga. Andsin edasi Vellneri allkirjaga kirja H-le. (Teatatakse:) Bolshevikud koondavad Narva tahha määratud tehnilisi jõudusid, muuseas 40 rügementi maavõitluslennukeid. Kas on enam nädalatki aega? Mida ette võtta selles ähvardavas olukorras. Soovitan: Soome vahendagu meie nõudmisi Saksa ees. Antagu meil organiseerida kõik kaitsejõud vastupanuks. Läbimurde puhuks partisanorganisatsioon ja rahva evakueerimine. Õhtul kell 22.22 ärasõit Helsingisse.

26. juulil

Hommikul koos ev.-ltn. S-ga M-asutusse. Ev.-ltn. S. lubas samas asjas minna täna päeval Celariuse jutule. Andis töö: Mida võtta Eestis ette rahva evakueerimiseks? Abiks määras vänrik Palo (E. V. iseseisvuseaegne atashee Pariisis). Õhtul dr. Helase juures, kes järgmisel hommikul sõidab Tallinna. Helanen teatas, et tema on juba veebruaris ja teistkordselt peale Tallinna pommitamist pöördunud Litzmanni poole rahva Soome evakueerimiseks. Vastus keelduv. Helanen on kõnelenud nüüd samas asjas oma valitsusega. President, Tanner ja siseminister pooldavat. Lin-

* Sulgudes olev tekst juurdelisatud.

Hangös 18. aug.
1944. Rügement
on paraadiks
ülesrivistatud
ja major
J. Peiker
esineb rüge-
menti ülemale
eversti-
luutnantti
E. Kuusela

komies (peaminister) aga külm kui kala. On lubanud asja valitsuses lähemal päeval otsustamisele võtta. Helanen soovib Varmal minna kiirelt valitsusega kõnelema. Ise lubab Tallinnas veel kõneleda.

28. juulil

(Luureteadetele) 27.7 olid punased Vaivaras. Täna kuulduste kohaselt juba Purtses.

29. juulil

Esitasin ev.-ltn. Santavuorile soome keelde tõlgituna ja esimest korda 26.7 öhtul esitatud „Nykyinen uhkaava sotilaallinen tilanne ja Suomen apu Virolle“ (6 lk.) ja 28.7 valmis saanud „Sissisodan organisointi Virossa puna-armeijan selustassa.“ (10 lk.) — Varma on rügemendi juurest tagasi tulles ütelnud Markile, et rügement on arestis kojumineku küsimuses ja et kindral (?) olevat ütelnud: „Rügemendi meeleolu on praegu selline, et teda tuleb kodumaale saata või hajutada“.

1. augustil

Esitasin ev.-ltn. S-le kirja milles nimetasin, et asjata on teha mingeid tehnilisi kavu nüüd veel ja pealegi kodumaa jõududega, kui meil ei ole midagi Eestile lubada. On vaja kiirelt asuda eesti rahva evakueerimisele. Käskis kirjutada selles asjas erakirja Mikkeli ev.-ltn. H-le. Saatsin samal päeval ev.-ltn. H-le oma tööd ja palusin, et tema omalt poolt kõik teeks, et eesti rahva evakueerimise asi Peamaja kaudu valitsusele ette kantakse. Varma näitas rootsi lehte, kus oli sees Eesti Rahvuskomitee proklamatsioon. Kutsus üles maakaitsemisele, muus aga okupatsiooni-võimude käsu mittetäitmisele. — Pomm! Soome president Ryti ja valitsus lahkuvad. 4. 8. alates asub Mannerheim ühtlasi presidendini kohale. — Eestist teated: rinne põh-

jas püsib Vaivaras. Eesti Leegion on purustanud seal 8 punast diviisi ja Eesti kommunistliku brigaadi. Irboska loovutatud. Ja kuuldused Petseri loovutamisest.

2. augustil.

Varma kutsus oma juurde ja koos Kiro-tariga tegime klaariks rügemendi Eestisse saatmise tingimused, mida ta järgmisel päeval esitas märgukirjana (Soome) välisministrile.

4. augustil

Sain Eestist (oma õe kaudu) rügemendile lipu. Teinud on vänrik V. ema. Päriskorralik. Tegin ettekande sellest Tied. osasto päälükule ja palusin teda muretseda marssali luba lipu rügemendile andmiseks (ärakiri rügemendi ülemale).

5. augustil

Käis ev.-ltn. H. siin ja teatas, et minu ettepanekud on edasi saadetud Kindralstaabi Ülemale. Temagi on selgusele jõudnud, et kui rügement Eestisse ei saadeta, läheb rügement laiali.

8. augustil

Minister Varma teatas, et vana valitsus on otsustanud anda Eestist Soomes võitlevate perekondade ja vähesel määral intelligenti Soome evakueerimise Siirtoväe Toimisto (prof. Caidera) kätte. — Uus Soome valitsus on koos, peaminister Aczell.

12. augustil

Kõnelesin dr. Helasega. Temale on lubanud Lohse ja Litzmann evakueerida Soome 1000 inimest. Komisjoni moodustavad: Helanen, üks Mäe valitsuse esindaja ja üks SD esindaja. Pidi tagasi sõitma 15.8., kuid ei pääsenud Soome valitsuse edasilükkamisel. — Tuli teade, et 15. skp. peavad mehed teatama, kes tahab Eestisse minna

tingimustel: Soome rügement likvideeritakse, vormi (riided) saab kaasa, relvi ei saa, perekonnad saavad abiraha veel paar kuud.

16. augustil

Kadak ja Ahrens (rügemendist) tulid siia nõu saama. — Mulle teatati (Peamajast ametlikult), et sakslased ei nõustu mind, S-i ja mõlemaid V-d koju laskma.

17. augustil

Kristjan tuli Tallinnast. Kõnelenud Kirotarile, et saksa kindral tuleb rügementi Kuuselalt vastu võtma. Rügement laaditakse Hangõse peale 19. skp. ja laaditakse Paldiskis maha. Soomlased on rügemendilt relvad ära võtnud. Tingimustest ei ole enam juttu olnud. — Lipu viisin minister Varma juurde. Käisin C(elariuse) juures. Kõnelesin telefoniga Tallinna oberst-führer Sturmiga. Tegin kirjaliku sooviavalduse Eestisse pääsemiseks oberst-bannführer Baazile. Leitnant Horn võttis vastu. — Kirotar tuli teatega, et asjad on rügemendiga halvad. Rügement on juba rongis. Tingimused segased, relvi ei saa.

18. augustil

Rügement on jõudnud keskpäeval Hangõsse. Paraad. Kindral Tuompuu on jaganud aumärke. Varustus ja relvad võeti ära, isegi seljakotid. Saatsime Varmaga rügemendi lipu õhtul Hangõsse. (Ev.-lt. U. Peamajast andis isiklikult mulle keelu Hangõsse meeste juurde minemast.) Ahrens ja Kadak viisid informatsiooni, jäid aga hiljaks. Jõudsid kell 23.00 Hangõsse. II pataljon oli juba laevas. Laupäeval (19.8) hommikul sõitis rügemendist läinud 1600 Hangõst Paldiskisse. — Helanen oli sõitnud Eestisse, Koistin Soome valitsuse poolt kaasa määratud. Pidi minema kõvakäeline prof. Korhonen, kes millegi pärast ei läinud.

22. augustil

Kiroter kõlistas, lubas minust kõnelda (minu Eestisse minekust) Valtipoliisi ülemaile, et see kõneleks sakslasile. Ev.-lt. U. lubas Peamajas kõnelda evakueerimisest. Ronimois (Stokholmist) olevat siin.

23. augustil.

Ev.-lt. U-ga (Peamajast) Varma juures. Tundub, et oleks vaja lääneliitlaste poolt vihjet, et Soome — klambrites: samuti Rootsi — peaksid abistama Eesti evakueerimist. Soomlased näivad jahil olevat kuidas liitlastega — klambrites: inglaste, ameeriklastega — kontakti saada ja palju meil sealtpoolt tuge on.

24. augustil

Hommikul „Kampis“ Ronimoisiga koos Pallo juuresolekul. Rõbutasin, et on vaja kokku via Eesti Rahvuskomiteed ja eesti sõjamehi ning arutada küsimust, mis ja

Rügement kodupinnal. Paldiski lähedal looduses ootamas transporti Tallinna. Mehed omi asju korraldamas ja kodupäikest nautimas

kuidas, kui sakslased peaksid maalt lahku-ma. Evakueerimiseks on vaja teha paralleelkava massevakueerimiseks ja eralaevade saamist selgitada. — Tartu on langenud. Rügemendi I pataljon saadetud Jõhvi, relvi ei ole.

28. augustil

Eesti Rahvuskomiteelt Eestist tuli telegramm: „Rügement soovib, et kpt. T. tuleb Eestisse ja Rahvuskomitee soovitab. Parem kui salaja.“ Mark andis sõiduvõimaluse teada. Varma teatas, et mind oodatakse koju.

31. augustil

Eelmisel õhtul läksid Hangõsse, et sealt edasi Eestisse minna, lt. R. ja pastor Puhm (viisid kaasa üle 100 mehe — paranenud haavatud ja mereväelasi) — Pastor Puhm viis kaasa 40 kompassi.

2. septembril

(Eestist 31.8 saadetud teate järgi) Rügement Eestis lööb Tartu juures. — Kell 18.00 Eduskunna (Soome parlamendi) koosolek. Kell 23.00 anti teada, et vahekorrad sakslastega lõpetatakse, saksa väed mingi 15 päeva jooksul välja ja Venega astutakse rahuläbirääkimistesse.

13. septembril

Täna läheb siis minul tagasi sõiduks Aulioga. (Paat maabus ööpimeduses Merivälja rannas, kus ees oodanud auto ja soomepoisid mind varjule toimetasid).

VÕIDUPÜHA LEPPÄSAARES

Saabume Viiburi lahe läänekaldale 20. juunil ka meid allutatakse „Ratsuprikaat'ile“. 1. kompanii ülesandeks on kaitsta lõiku Leppäsaari ja Roka vahel. Enne positsioonidele asumist seisame supisabas n.n. Viipuri „poikakoti“ juures. Päike meie seljataga on juba madalal ja valgustab heledalt vastaskaldal asuvaid Viiburi linna maju. Taevas on kirkas sinine ja linn tundub olevat väga lähedal. Tegelikult on sinna umbes kaks kilomeetrit. Lossi tornis, mis päikese paistes näib valgeks vöõbatuna, lehvib siniristi lipp. Linna poolt kostab hõredat tulistamist segatud üksikute tugevamate plahvatustega.

Ülalpool linna käib õhuvõitlus. Üks venelaste masinatest langeb, suitsujuga taga, kuhugi linna. Samas saab üks meie masinatest tabamuse, mees hüppab välja ja vene õhutõrje asub agaralt tulistama langevarjus rippuvat meest. „Suitsupilved“ ümbritsevad meest ja langevari maandub kuhugi metsa taha vastaskaldal. Mehed arvavad, et see „äijä“ pidi nagu sõel olema kui maha jõudis.

Saame kanasuppi. See on õieti paksud makaroonid, segatud kanalihaga. Varem taganemise ajal lasime üksikuid mahajäetud kanu ja käskisime kokkadel need supi sisse panna, aga „tõpina“ sõi need ise ära. Elmine õö kusagil Tali lähedal ööbides pidasime jahti kanadele ja kodujäestele. Saak oli nii hea, et seekord jätkub kogu kompaniile. Kompanii võitluskoozseis on minu mälu järele 40 meest, peale selle veel staap ja voor. Kanasupp vahelduseks maitseb hästi. Oleme juba tüdinud meie poolt taganemispäevadel tapetud sigade magedast pekist. Viimastel taganemise päevadel on see vist küll esimest korda Soomes viibimise ajal, kus mehed toidu seest pekitükke välja pilluvad.

Rõõm heast toidust aga kaob kui keegi hütüab, et nüüd lastakse lossi tornist lipp alla. Vaatan — lipp vajub veel vähe alla poole ja kaob siis kiiresti. Kell on 16.45. Lähemas ümbruses jääb imelikult vaikselt. Midagi nagu kipitaks kurgus — kurat, siis Viipuri antakse ära. Meenuvad äsja sel ülevaatusel kuulnud ratsaväe eversti (von Essen?) sõnad: „Siin on rinne ja siia jäädakse püsima.“ Keegi kaaslastest kor-dab taandumispäevadest tuntuks saanud hüüdlause: „V-tun meni koko vapaussotamme.“ (Raivola lähedal, läbimurru päeval, oli kaks relvavenda lääne poole jookstes jäänud metsa seisma, kui üks meestest otsa eest higi pühkides eeltöödud lausega olukorda kommenteeris. Teine mees vastas,

et „meni jah“ ja jooksid edasi.) Samas käib üks tugevam plahvatus ja loss kaob suitsupilve taha — „Linnansilta“ lendab õhku!

Osa mehi on juba Leppäsaares ja läheme paari mehega neile toidumooni viima. Sinna on ühendus sildadega üle vahepealsete saarte. 2. rühm on asunud kalurimajasse ja vaatavad akendel mis „naabrid“ idakaldal teevad. Käib jälle üks kärgatus ja seekord lendavad õhku n.n. Papulan sillad. Kell on 17.50. Linna poolt on kuulda üksikuid laske aga muidu on peale plahvatust haruldaselt vaikne. Öhtupäikeses majas ees on rahulik olla, nii võib tekkida vale kindlusetunne. Siin istu nagu teatris esimeses reas, ütleb keegi. Soovitan teistele siiski arvestada, et Sorvali saarele vastaskaldal on vaid 6—700 meetrit ja sealt on kerge „piiskatkykillä“ majasse lasta.

Teel tagasi käib järsku raksatus mis paneb kõik ümbruse vabisema, linna kohale Sorvali taha kerkib tohtu punakas suitsupilv ja hakkab nõrgas tuules laiali valguma. Ei mäleta, et oleks varem nii võimsat plahvatust näinud. (See oli IV armeek. lõhkeainete ladu, suures telliskividest müüritud majas, mille soome pioneerid, venelaste seljataga, Monrepo linnaosas õhku lasid kell 18.30. Patrulli tuli paatidega puutumatult oma poole tagasi.) Kui juba hakkab hämarduma istume „poikakoti“ (nii kutsuti seda evakueeritud lastekodu) suures saalis akende all ja vaatame „tulevärki“ mida teeb õhutõrje kui „stukad“ kindluse mõttes veel sildu pommitavad.

Järgmisel päeval asume ühte suurde, esimesest maailmasõjast pärit, betoonpunkrisse. Sinna läheb sisse kogu järelejäänud kompanii ja ruumi jääb ülegi. Päev on rahulik kui mitte arvestada üksikuid granaate mis vahete vahel tulevad. Naabrid idapoolt koguvad jõudu ja kontrollivad laskekaugusi.

22.6. kell 9.30 hakkab Sorvali tagant kostma suurtükiväe kiirtuld mis peagi paisub ühtlaseks mürinaks. Mürin läheb järjest ägedamaks ja siis hakkavad ka meie poolsed patareid kaasa mängima. Tundub nii kui oleksid Leppä- ja Papinsaari tule all. Kas rünnak saarele?

Telefonistid väntavad — sidet ei ole — esimesed granaadid on muidugi jälle kaablit tabanud. Raadioga püütakse saada ühendust — keegi ei vasta. Häire! Läheme kiirmarsil üle silla Papinsaarele. Kahurväe tõkettuli on suunatud Papin- ja Leppäsa-

re vahelisele ühendusele ja kuhugile meie taha. Ka Leppäsaar on tule all. Olukord on segane. Eestpoolt kostab kuulipilduja valanguid. Ootame ja varjame end kalju-lohkudes ja kivide vahel. Kedagi saadetakse olukorda selgitama.

Peakohal uluvad granaadid. Lõhkevad vähe kaugemal. Vahete vahel tuleb mõni kild vilistades. Tegevuseta ootamine teeb närviliseks. Järgmine võib kukkuda meie keskele. Kaljusel pinnal lõhkevad granaadid . . . Ei taha sellele mõelda. Saatan — liha on nõrk, üks jalg kipub värisema . . . Ei tea — kui julgeks, jookseks minema . . .

Vähehaaval jääb meie läheduses vaiksemaks. Põhjapool Kivisalmes juures aga müriseb edasi. Viiburi läänepoolsed eeslinnad kaovad suitsupilve taha.

Keegi tuleb saarelt. Seal on asjad jälle korras. Kuuleme, et osa mehi oli tugeva tule all varjunud kartulikeldrisse. Suitsu ja tolmu sees ning põõsaste tõttu ranna ääres ei näinud keegi Viiburist tulevat paati. Tulijad olid olnud „korralikud mehed“, kes ei läinud mitte rannäärde võsasse kolama, vaid sõudnud ilusasti paadi silda, pannud paadi silda kinni ja kobinud alles siis sillale. Seal näinud neid teise rühmaga kaasasolevat sanitari „Pikk-Ants“. Ta haaranud ukse kõrvalt kergetuulipilduja ja läinud sellega vasturünnakule. Kasutades seda nagu konepistolit, kaenla alt tulistades, niitnud silla puhtaks. Peale selle uputanud ühise tulega veel kaks väiksemat paati. Meie pool on paar haavatut — „korohoro“ vaatleja ja keegi „värnikki“.

Õhtu poole meie, esimene rühm, vahetame välja päeval saart kaitsnud teise rühma.

Leppäsaari, vormilt poolkuu kujuline, on keskelt vähe kõrgem nii, et läänekaldal on

kaitset otselaskvate relvade tule eest. Viiburi kõrgete majade otsast on aga hea vaade üle kogu saare. Vaenlase vaatluse eest leiab varju vaid üksikute ehituste taga või tihnikus mis on silla ja kalurimaja vahel. Meie jagu koos värnik L-ga asume kartulikeldrisse. Selle katus on kõrgel ülalpool maapinda aga seal on soe ja see kaitseb meid kildude eest. Teine jagu asub saare lõunatippu, vanasse punkrisse. Neljandast kompaniist on siin üks 20 mm tankitõrjepüss ja üks raskekuulipilduja. Meil on eesõigus ühe 12 cm patarei tulele.

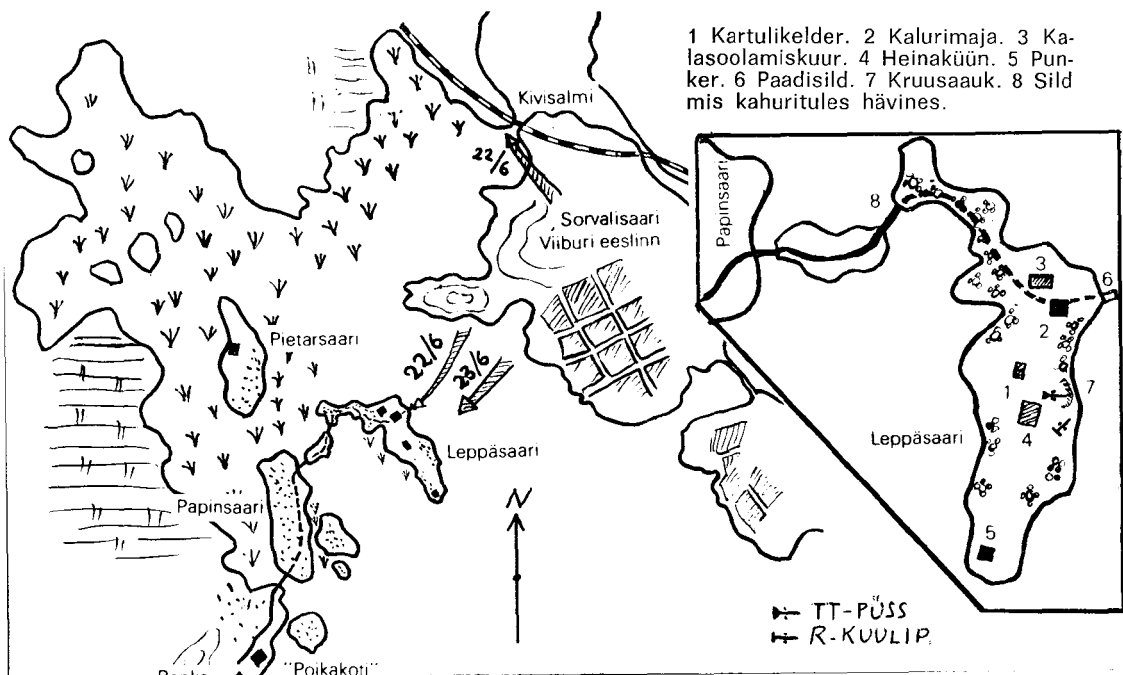
Saarelt lahkujad juhivad meie tähelepanu vastaskaldale kus ühte lahesoppi paate kokku veetakse! Võib arvutada uue maabumisisirütusega.

Ootame nii kaua kui teised oma tööga on valmis saanud ja kõik rannas laiaili olnud paadid ühte kohta kokku vedanud. Siis teatab patarei tulejuht oma meestele mõned arvud ja seejärel kukuvad paar granaati paatide vahele. Nüüd pole muud kui kiirtuld neljast torust sinna kaldale. Suitsu ja pori lendab seal õhku . . . Oleks nagu paadi tükke õhus hõljumas näha. Taju läheb paremaks . . .

Naabrid aga muutuvad nüüd õelamaks. Hakkavad meid tihedamini granaadiheitjast kostitma. Nende torud on vist päris ranna lähedal, väljalasud on selgesti kuulda, keegi nagu laseks jahipüssi sealpool.

Pimeduse tulekul asume „positsioonile“ ranna ääres olevasse vanasse kruusaauku. Kardame uut rünnakut öösel. Kükitame siin. Granaate tuleb kahe- või kolmekupa. Lähevad vudistades, litsume ninad maa ligi, siis käib trahh-trahh, hingame kergemalt — seekord läks üle! Mõtlen — ei tea kas olen näost sama kahvatu kui mu lähem naaber, kk-meis? Trahh — trahh!

1 Kartulikelder. 2 Kalurimaja. 3 Kalasoolamiskuur. 4 Heinaküün. 5 Punker. 6 Paadisild. 7 Kruusaauk. 8 Sild mis kahuritules hävines.

Peaks sügavamaid auke kaevama . . . Saatan ja perkele! Meil üks labidas mitme mehe peale. Silmad püüavad pimedusest läbi tungida — nüüd oleks neil sobiv aeg tulla . . . Veepind on aga tühi ja rahulik. Keegi paneb suitsule tuld. Ara kurat jändada tulega . . .

Idapool hakkab taevaserv heledamaks muutuma. Jätame paar meest „vartiosse“ ja läheme keldrisse. Istume seljaga vastu keldri kivimüüri, hoides kätega ümber põlvede kinni, muidu ei jätku ruumi kõigile. Pea põlvedel, püüame magada.

Vähe on juttu pimedas. Ei tea, kas mullakord katusel peab vastu? Otsetabamus tuleb läbi. Ei kui hetksitükiga . . . ? Ehk arvavad, et me nii lollid ei ole, et nii nõrga katuse alt varju otsime . . .

Väsimus saab võidu, jään vist magama. Arkan kellegi appihüüu peale: „Aidake, sain pihta, hingamine valus — seljas . . . !“ Meie vahipost kukub keldrisse. Aitame tal kiiresti sineli ja pluuse seljast. Esmaabid et tarvis. Ruttu! Keegi ütleb: „Ei ole viga, väike kild on labaluu peal tunda. Saad selle eest paar nädalat puhkust — las vähe kipitab! Tal vedas . . .

Sel silmapilgul nagu rebeneks taevas. On 23. juuni, kell 7.40. Ühel hetkel on kogu ilmarmuümärk hulgumist, müra ja raginat millele ei oska nime anda. Tundub kui oleks meie peal mingi mulisev ja undav kupool, millest ühtki üksikut heli läbi ei pääse. Jaotülem, „au-oppilas“ V, vaatab välja: „Poisid! tulevad! — paadid on juba lähedal!“ Haarab nurgast „kone“ ja jookseb välja. Haaran püssi ja lähen tema järele.

Kalurimaja põleb. Betoonest kalasoolamise kuuri juures jookseb keegi ringi, vehkleb kätega ja hüüab midagi. Tagapool on leplik täis suitsu ja tolmu mille seest valguvad tulesähvatused. Jooksen keldri tagant kiirutades kõrgema seljandiku poole — see tuleb ületada enne laskepessasse jõudmist. Paar karakat läheduses sunnivad mu pikali. Ohk on täis vinguvat rauda. Teiselpool kõrgendikku, enne auku jõudmist, pole enam kuulide eest kaitset. Kui jääks õige siia? Lollus! Siin pole kildude eest kaitset. Trahh-trahh, paar granaati mu selja taha sunnivad mind otustama. Hüpe edasi, siis litsub mingi vuhin mu järele maa ligi. Pole enam julgust püsti tõusta, saan roomates laskepessasse rannäärse kruusaaugu servas.

Õhus tiirutavad paar lennukit ja kuulipildujad tärisivad. Meie ees on näha kolm paati. Uhte sõutakse veel paari aeruga. Lasen sinna ühe paugu. Kuul lööb paadi ette vette. Tõstan sihikut. Paremalt laseb meie raskekuulipilduja. Kuulid piitsutavad vett paadi ümber. Vasemalt laseb tankitõrje püss: rapp-rapp, rapp-rapp . . . Pilpad lendavad paadist. Ainult ühes paadis on veel

näha liikumist. Lasen sinna ühe paugu. Vasemalt laseb sinna veel „konepistol“. Ah-haa, siis V. jõudis ikka oma auku. Minu ees vees lõhkeab ja vilistab midagi samaaegselt. Saatan, see oli lähedal — tankitõrje, jõuan mõelda. Seejärele imelik kohin ja mulle valatakse nii kui pangest vett ja pori kaela. Külje all veeloik, püssilukk on kinni! Hakkab lukku lahti võtma ja ninarätikuga puhastama. Rk avab jälle tule. Keegi vasemalt hüüab mulle, küsib kas olen veel elus. Vastan jaa, siis kostab sealt poolt jälle rapp-rapp . . .

Saan püssi korda, vaatan üle augu serva, üks paat on veel näha. Lasen sinna paar pauku. See on rohkem enese julgustamiseks, et oleks midagi teha. Uus plahvatus vees minu augu ees ja seejärele kuuldu veel granaadi vuhinat. Niisiis „piiska“ otsesihitamisega! Vesi ja pori lendab mu ümber, midagi lööb mulle kuklasse, surub mu nina porisse ja siis saan matsaka selga. Katsun käega, suur kivi jääb pihku. Önn, et kiiver peas oli. Helvetti! Püssilukk on jälle kinni. Padrun ei lähe rauda. Lao jälle osad ninarätikusse . . .

Vasemalt küsitakse jälle: „Oled elus?“ „Jaa, aga piiska võtab mind kirbule.“ „Tule ära — olen siin üksi.“ Rullin end august välja ja rooman tt-püssi pesasse, et nad kuradid teiselt poolt mu uut asukohta ei märkaks.

Uus auk on palju sümpaatsem. Ühel osal katus peal mis kaitseb kildude ja ülalt langevate kivide eest. Ruumi on siin kogu „püssi“ meeskonnale. Augus on püssi ülem „au-oppilas“ K.

„Kus teised on?“

„Ei tea, ära kadusid, sitt lugu, mul ei ole lõhkevaid granaate, pidin nüüd 30 pauku ära raiskama — lõhkevatega oleks läinud palju kiiremini. Magasiinid on nüüd tühjad, aita mul neid laadida!“

Meie juures on nüüd „rahulik“. Ühendused tagapool on aga jätkuvalt tugeva tule all. Soome patareid annavad kiirtuld Ki-visalme kohale. Sorvali saare taga läänepoolsed eeslinnad kaovad suitsupilvede taha. Ometi ükskord meie patareide mürin hakkab ületama vastaste oma! Tuju läheneb ülevamaks, irvitame — seal kitsuses vist „naabrid“ saavad korralikult selga. Kahju, et pole fotoaparaati, istume kui teatri esimeses reas . . .

Minu mälu järgi istume paar tundi enne kui keegi tuleb mind ära kutsuma. Keldri juures käseb värik L. mul minna vaatama mis saare lõunatipus toimub. Lähen kiürakil väheste järelejäänud pöösaste vahel. Punkrist tuleb välja seersant K. Jutustan talle mis juhtunud, nad ei tea sellest midagi.

Mõned päeval „kadunud“ mehed tulevad tagasi. „Hobusemehi“ tuleb täienduseks — viimased reservid. Üks nendest on tagalas

kohanud meie haavatud vahiposti, kes enast rõõmsalt on tutvustanud kui „puhkusele“ minejat.

Järsku vaarub pöösast välja verine punaarmee-lane ja minestab keldri juures. Ta kantakse ära. Paar meest lähevad randa kontrollima. Tuul on toonud meie poole ühe kuulidest läbi puuritud paadi. Paadis on 8 surnut meest, hulk automaatrelvi, üks soome „kone“ (saan selle enesele) ja hulk käsigranaate. Osa nendest umbes paari kilosel, punkrite lõhkumiseks. Paadi ahtris on selili punaarmee veebel, pussnuga käes. Ta on saanud valangu kõhtu ja peale selle enesel kaela läbi lõiganud!

Kui juba pimedaks hakkab minema, tuleb meie vahipost ja hüüab: „Venelane tuli pöösast välja, tõi sinu teda maha lasta aga kone ei läinud lahti.“ Vaatame püstolkuulipildujat mis lahti ei läinud — kaitseriiv oli peale jäänud!

Samas tulebki rohelises mundris mees. Ta lonkab vähe, pea on kinni seotud ja ta riided on märjad. Küsime uuel vangilt kus ta oli kui meie patrull ranna ja sillaluse läbi vaatasid? Näitab ja räägib, et oli vee all. Miks ta varem välja ei tulnud? A vot, kartsin, et teie lasete või nemad sealt, näitab käega vastaskaldale! Keegi ütleb talle, et olemes eestlased. See teeb mehe murelikuks. Ta on varem Narva rindel olnud ja kaasmaalased seal ei ole vist päris heas kuulsuses. Anname talle näkileiba ja tükisuhkrut. Muud toitu pole me eelmisest päevast saadik näinud. Poisile pakutakse suitsu. Ta nägu läheb rõõmsaks ja räägib meile pika jutu, millest me saame aru vaid, et ta on olnud 3 a. sõjas, 19 a. vana ja kusagilt Kaukaasiast pärit. Soovime talle õnne, et sõda tema kohalt on lõppenud ja mind saadetakse teda kompanii staapi viima. Meid vahetatakse välja. Võin ka ise sinna jääda.

Läheme pikkamööda. Mu hoolealune on ka puusast haavatud ja lonkab. Lepikust läbi, silla poole minnes, näen siin ja seal maas hallis mundris mehi. Meie päevased kaotused: L. vana veteran, kolm aastat

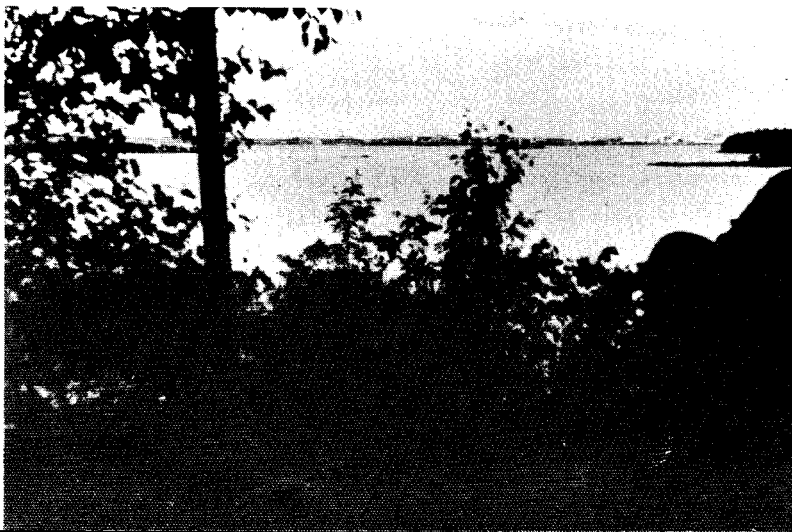
sõjas olnud, üks „lähetti“, on veel teisi-gi . . .

Mu kaaslane näitab sõrmega minule ja küsib, „Sinu seltsimees?“ Noogutan peaga ja läheme edasi. Esimest sillast on järel veel ainult üks tala. Pioneerid ehitavad veepinnale uut purret. Venelane läheb üle palgi neljakäpukile nagu orav, tervitab igat vastutulijat kel mõni pael või tärn peal on ja paistab olukorraga rahul olevat. Jätan temaga staabis jumalaga ja lähen toitu otsima.

Staabimeestele on suppi toodud. Istun puu alla sööma ja meenub, et täna on Jaanilaupäev . . . Võidupüha? Jah, kui vaid meiltki poleks nii palju mehi kaduma läinud.

Peamiseks meie kaotuste põhjusteks oli tankitõrje granaat mis tabas kalasoolamiskuuri. Keegi seal varjul olnud meestest sai põrutada ja jooksis midagi venelastest hüüdes ringi. Osa meestest said asjast nii aru, et venelased on juba maal meie taga ja püüdsid jooksta sildadele. Tekkis paanika, mis tõmbas kaasa ka meie keldrist väljuvaid mehi. Paljud nendest, kes püüdsid sildade ette suunatud tõkettulest läbi jooksta, said surma või haavata. Kompanii ülem kuuldes, et venelased on saarel, katsus mehi saada vastu-rünnakule. Ei olnud aga kedagi kes granaadisajus oleks liikuma hakanud. Mõlemad käskjalad, kes püüdsid saarel olivatega sidet luua, langesid tabatuna granaadikildudest. Olemasolevaid andmeid langes 5 ja haavata sai 7 meest. Üks mees veel lasi ise enesele jalga! Ka lähemas tagalas oli kaotusi nii eestlaste kui ka soomlaste hulgas. Eelmisel päeval haavatuist suri väär. Sirel teel haigemajas. Venelasi langes 22.6. umbes 12—15 meest ja 23.6. 40—45 meest.

Meie pool oli tegelikult rünnaku tõrjujateks 3 meest. Allohvitserikooli õpilased V. (püstolkuulip.), K. (tt-püss) ja kuulipildur H., kes sai raskesti haavata peale seda, kui ta oli viimase lindi välja lasknud. Viimane elab nüüd Stokholmis. Kuna V. ja K. olevat mõlemad Eestis langenud. ora.

RINDELEMINEK JA KINDLUSTUSTÖÖD

KATKEID PAEVIKUST

Ilm on sünge. Öösel on sadanud lakka-matult ja praegugi kihutavad sinikashallid sügisilved puhangulisest lõunatuulest ae-tuna üle taeva. Nukker on meeste meele-olugi, nagu pisut surutud, sest õppuste mäng asendub täna tõelisusega. Kõigil on midagi omaette nokitseda.

Köök on asunud teele juba varahommi-kul ja ootab meid kusagil poolel matka-etapil. Seljakotid asetame voori. Kurva-na näib looduski ütlevat meile: hääd teed! Tal on kahju neist elurõõmsaist nooru-keist, kes oma laulu ja lärmiga on helista-nud Jalkala kauneis laantes.

Laul alguses ei klapi ega saa õiget hoo-gu, sest kõigil näib olevat palju mõtlemist. Maanteelt pöördume varsti tavalisele vih-mas poriseks muutunud maanteele, sest see on lühim tee Kuokkala maantee saa-vutamiseks.

Maantee on porine ja libe, puudelt nõr-guvad vihmapiisad. Teeäärased majad on lagunenud või põlenud. Sarikad sirutavad omi murdunud tippe vastu halli taevast. Mahajaetud on see maa. Täidetud tühjuse ja kurbusega. Sõja halastamatu pitser la-sub kõikjal. Ei saa meeste meeleolugi siit mingit inspiratsiooni rõõmsaks lauluks. Kusagilt kostab vihmakassi kriiskavaid karjatusi. Säärane on meie sõjatee.

Teeveerses metsatukas asub lottakan-tiin. Teeme siin esimese peatuse ja värs-kendame kuuma kohviga külmetavat hinge. Mõned kilomeetrid edasi kohtamegi tee-veeres välikööki. Nii suurepäraselt ei ole vist küll kunagi varem maitsenud herne-supp.

Pealelõunat algab taas vihmasadu. Es-malt nagu ettevaatlikult, siis järjest tihene-des. Taevas on üleni hall. Riided imuvad veega ja muutuvad raskeks, kleepuvaks. Püüame hoida pead püsti, aga sügisene loo-dus surub vägisi peale, tuues tusatunde meeleollu. Öhtu eel saavutame Kuokkala. Aga see pole veel meie reisu sihtpunkt, sellepärast edasi . . . rööbiti raudteeliini-ga kulgeb marsitee. Sirged rööpmed näi-vad kauguses ühte sulavat. Olime jagune-nud jonora, sest piirkond olevat hädaoht-lik. Aimame rinde lähedalolu kogu hingega.

— Rajajoki 2,5 km — loeme määrdunud, vildakalt teetulbalt ja pöördume korraga kitsale metsarajale. Läbi sügisese metsa kõrgub ülespoole läbi halli vihma peenikesi suitsuniresid. Oleme kohal oma telkide-laagris näljaseina ja väsinuina. Peame kan-

natama veel pool tundi enne kui saabub maanteed mööda ringisõitnud väliköök.

Püüame kuivatada riideid telgikamina ääres ja sööme vaikides. Rinde poolt kos-tab läbi õhtuhämaruse kuulipilduja võigas ja ühetooniline: ta-ta-ta-ta . . .

Ei ole avarust me uues elamus ega mu-gavust, kus poolniisked kuuseoksad asen-davad madratseid. Sest on nii kaua tagasi kui olime kodus . . .

Määratakse tulevalvur, et hoida telki läbi öö soe ja ühtlasi valvata pimedas sügisöös ülejäänute heaolu eest. Rinne on ju seal eespool läheduses, kusagil. Ja homme lähe-me varustustöödele tulejoonele. Olen sel-leks siiski liiga väsinud, et tujutada tuules rapsvivat telgiakent läbi öö. Uni nõuab oma osa.

Hommikul tervitab meid selge taevas, aga ilm on põhjamaiselt karge ja üdinitun-giv. Udu on visa lahkuma. Täna on kanda topetlkoorem: relvad ja tööriistad. Järgne-me mööda lagunenud maanteed raudtee kulgu. Läbime avara seljandiku harvenda-tud vahedega kiirsammul, sest oleme vaen-lase tule- ja vaatluspiirkonnas. Eelpool, raudtee veeres lõssitavad põlenud vare-med . . . Loeme kusagil sildilt — Rajajoki.

Pöördume just parajasti maanteelt pare-mal asetsevasse metsatukka, kui tuleb esimene . . . viuh! ja sotsatab kusagil ta-gapool pehmesse kamarasse. Midagi nagu liikus sisikonnas. On tunne, nagu kunagi bussiga Lõuna-Eestis mäenõlvakuilt alla sõites. Maa näib kaduvat ja südame alt tõmbub tühjaks. See on surm! mis eksleb ringi madalas võsas. Aga töö tuleb teha ja peagi lõovad jundad maasse esimesi poste traataiale, ühtlases ja tihedas taktis . . . kilk-kolk, kilk-kolk, nagu rehepeksul vanas rehetoa. Meie töö edeneb, sest maa on savine ja pehme.

Järgmisel päeval saame esimesed tule-ristsed. See tuleb ootamatult ja rabab meid oma tõelisusega. Üksikuid ekslevaid püssi-kuule oli ju eelmiselgi päeval lennanud viri-sevalt õhus, aga kahurituli on midagi enne-kogematut. Ei osanud hiljem enesele kui-dagi seletada, milline vägi sai kogu poiste porukka nii kiiresti märjale maale, aga seal nad nüüd kõik lamavad ja püüavad end võimalikult maale ligemale litsuda. Mulda ja puuksi paiskub õhku ja plahva-tuste äkilisus taob kõrvatrummidele. Voi-gas undamine ja sellele järgnev plahvatus

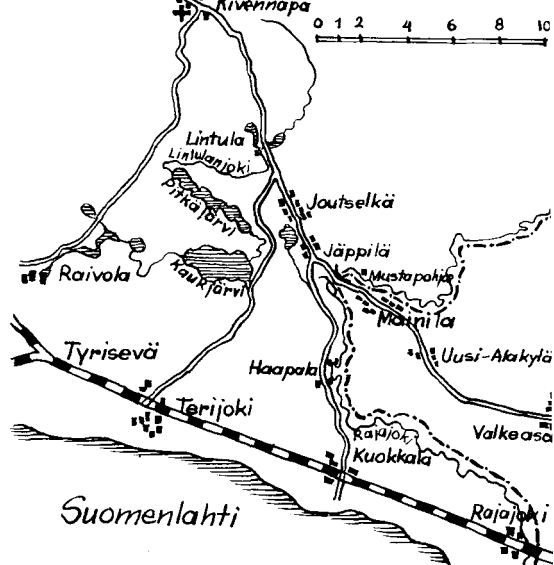
on meile ehmatavalt järsk ja ennekuulmatu. Kestab enne pool tundi, kui juba julgeme natuke pead tõsta. Ja siis see lakkab niisama järsku kui oli alanud. Ei olnud ühtegi pihtasaanut ja esialgne ärritus haihtub peagi. Taas lõövad jundat vanas taktis ja nagu pilkeks venelasile käib laul: „Hei huhtii, hei huhtii!“ Aga see kõlab siiski vaikselt ja tagasihoidlikult.

Rajajoki on üks Karjala kannase eelpostidest idas. Samanimeline jõgi jagab kaheks ida ja lääne. Jõgi pole lai ega sügav, aga ta on siiski jäänud kahe vaenuliku väe eraldajaks. Ta kaldad on savised ja suvine vihm nõrgub salaallikaist lõpmatult jõe poole, muutes kaldad poriseiks. Soomepoolisel kaldal kasvavad paju ja kasevõsud ning põlised haavad vaatavad kurbade, murdunud latvadega pilvisesse taevasse. Nad on surnud. Rajajoe kunagisest uhkest jaamahoonest on säilinud vaid mustendavad ahervaremed ja püstijäänud korstnajuupidest pudeneb igapäev uusi kivilahmakaid kahuritules. Aga siin siiski elatakse. Rajajoe tunnelis asub jäägrijouk ja esmaabipunkt. Elatakse halli ja igapäevast rindemehe elu. Kui lakkab kahurituli ja saabub vaikus, siis ilmub maa alt mehi nagu nõiakatlast.

Rajajoki teeb siin suure käänaku pöörduks oma harilikust voolusuunast otse itta, läbib madala ja soise sookamara ja pöörduks siis uuesti äkki mere poole nagu ehmununa oma julgest sammust. Kumardub Hatsalu mäe liivakülgedele ja suundub läbi laugasterikka Kiisseli soo ja Sormenkärgi otse merre. Moodustab terava kiilu suunaga itta. Püüame siis siin „koti“ koduneda nii hästi kui võimalik, aga ebakindluse tunne jälgib meid siiski pidevalt. Maa on kõikjal üles küntud kahuri ja miinipilduja tulest ning uusi auke tuleb iga päev juurde, kuna siia ulatuvad ka Totlebeni kindlusekahurid.

Oleme siiski veel küllaldaselt kaugel rindejoonest ja seetõttu kõrval otsesest tulepiirkonnast. Telkideni tuleb õõseti vaid üksikuid laske märkides lennuteed tule sabaga. Nagu väikeseid pisuhändasid lendleb neid öises sügistaevas. Kuid nii on tulevalvurilgi pisut lõbusam, sest säärane valgusjoon toob ärritavat elevust pimedasse sügisõösse.

Päevad mööduvad hoogsas ja tugevas töös rinde otseses läheduses ja uus traattõkete ja kraavide ning kuulipildujapesade rivi saab igapäev uut pikkust juurde suundudes Kiisseli soo suunas. Vaenlase kobav kahuri ja miinipildujatuli sunnib meid mõnikord varju otsima pooleldikaevatud jook-sukraavides, aga sellega on juba harjutud ja tule vaibudes või kaugenedes jätkub töö

kohe. Neljandal päeval ulatab traattõkete rivi välja varjavast võserikust ja nüüd oleme töötades otse vaenlase vaatluse all. Esimene tervitus ei lase end kaua oodata ja ei lakka õieti kogu päeval. Peame lõpetama traattõkete valmistamise, sest lage maa ei paku mingit kaitset kahuritule eest. Asume kaevama kaevikut ja laskepesi, sest sinna võib kohe sisse karata kui kardetav vilistamine tundub liig lähedane. Traattõkke jätkamine peab jääma ööseks. Töö hakkame nüüd käima kahes vahetuses. Üleval legendikku lõpetaval kõrgendikul seisab suvila paari kõrvalhoonega. Suvila on oma ebasoodsale asendile vaatamata jäänud terveks, on üleelanud kaks sõda tervena. Isegi osa aknaid on veel terved. Kõrvalhoonetest on seevastu säilinud vaid seinad, needki mustendavaist mürsuaukudest läbi puuritud. Säärane tervik üldises korratuses ja hävituses mõjub kuidagi ärritavalt, ebaloomulikult.

Oleme jõudnud kaevikutejoonega päris mäe veerde ja eelolevad ehitused sulgevad laskesektori ning vaatevälja. Kompanii ülem kaalutleb hetkeks olukorda ja käsutab:

— Minema see hütt sealt!

Peagi on osa poisse kirveste ja kangidega maja pööningul ja katusest hakkab sadama suuri lahmakaid pideva seeriana. Aga siin on ilmselt vastase tähelepanelikkust valesti hinnatud, sest äkki paiskub just majaseina veerest üles kõrge mulla ja prahisammas ja siis hakkab kogu maa ja kõrgendiku lagi korruga keema ja elama. Suurem osa mehi on juba algusest peale hüpanud kraavi ja laskepessadesse, nüüd üritavad sinna jooksta majalammujadki. Rindekogemusi on vähe ja poisid on ilmselt pisut paanikas. On unustatud nähtavasti kõik õppustel sissetuubitud endahoidmise ja kaitsmise võimalused. Jook-

Jalkala postimees K. Lootus võtmas
päevast postit

sevad kordagi maha heitmata, ka siis mitte, kui mürsu plahvatus nad mullaga üle paiskab. Kompaniitülem karjub midagi kaevikust, aga seda ei kuule keegi, ta hää kaob plahvatuste mürinasse. Aga rumalatel on õnne ja seegi kord maanduvad kõik tervetena kaevikus, olles porised, mullased, määrdunud, jooksust ja ärevusest tugevasti hingeldades ja punetades.

— Kuramuse tibla, võtab vägisi tossu välja enne kui rindele pääsebki, kirub keegi. Teda ei ole aega kuulata. Kõik jälgivad põnevusega, kas vaenlane abistab meid seekord ja purustab maja. Aga lastud muutuvad aegajalt harvemaks ja vaibuvad varsti kogunisti. Maja on endiselt puutumata.

— Noh, oota ainult, aga teistkorda sulle märklauaks enam ei roni. Saab selle möki sealt minema vaikseltki.

Järgmisel hommikul läheme kell viis. On veel täiesti pime, ainult rinde poolt juba nagu paistaks taeva serval algava koidu ahas viirg. Aga nüüd vaikselt ja nobedasti.

Lammutamiskirg on ilmselt kaua pesitse nud pakitsevalt meeste hingesoppides ja nüüd võib poiste nägudelt lugeda ehtsat rõõmu, kui sein tükkhaaval pudeneb kirveste ja kangide ühiste hoopide all. Hommikuvalguseks ei ole majast enam midagi püsti. Korsten oli viimane, mis langes korraga omas pikkuses. Ahju varemeisse aga ehitati päeval raskekuulipilduja pesa. Pikk, kõver jooksukraav ühendas seda tagapool asetseva üldkaevikute joonega.

Rajajoe teeristil asetsevas metsatukas asuvas telkidelaagris on elu pisut lõbusam ja vaheldusrikkam. Telgid on hästi varjatud kuuskedest katusega õhuvaatluse eest

ja päeval ei tõuse sealt ühtegi paljastavat suitsunire. Öhtuhämaruses aga põleb mõnus tuli telgikaminal ja kogu pooljõuk on kogunenud ümber kamina. Kaardimäng on suuremal osal meestel ajaviiteks, sest karbiidilamp annab selleks küllaldaselt valgust. On neidki, kes on süvenenud mingi raamatu lugemisse.

Mehi häirib pisut asjaolu, et just samas metsatukas seatakse üles praegu rasket patareid. Paari päeva pärast olevat tulistamiskorras ja siis tulevat proovilaskminegi. Meie mehed on ärevil oodatava duelli pärast, sest vaenlane ei jäta kindlasit vastamata. Ja meil puuduvad algelisemadki varjendid, kaevikuist rääkimata.

Valgejuukseline rühmatülem on ilmselt närvilisem ja ta valge, pisut tedretähniline nägu on üsna murelik. Juuksed on tõusnud püsti nagu seaharjased. Ja jututeema keerdub aina tagasi võimalusele, mis siis küll juhtub, kui läheb laskmiseks. Mees oli olnud õige energiline õppelaagris ja seepärast tuleb selline närvilisus tema poolt ootamatusena. Tal ei ole hetkekski kusa gil rahu ega püsivust. Vahetevahel püüab süveneda mingisugusesse paksukannelisse raamatusse, kuid samas heidab selle kärsituna kõrvale ja pistab taas kiruma soomlasi:

Sotilaspappi O. Puhm kahe kaaslasega

— Kuradi tobedad! Mis kuradi pärast meie siis just siia raskepatari tulesuunale pidime oma telgid üles lööma, just nagu mujal metsas poleks ruumi olnud. Kui nüüd laskmiseks läheb, siis pole meil kusagile minna, pista pea mättasse nagu jaanalinälg ja oota, mis tibra tagumise poolega teeb!

Suurem osa meestest ei osuta ta jutu- le siiski suuremat tähelepanu. Kuulata- vad hetkeks ja naeratavad vaid iroonili- selt:

— No haruldase rühmaülemaga on va- na Jumal meid küll õnnistanud. Esimene, kindlasti, kui löömaks läheb, kes vene- lastele kanda näitab!

Sügisene pimedus tuleb äkki, eriti kui ilm juhtub vihmane. Tuul undab kõrges kuuseladvas ja rindepoolt kerkib aeg-ajalt valgusrakette või kiiresti lendavaid valgus- täpikesi. Vihma hall pimedus tumestab kiiresti need valguspunktikesed. Kuid kuu- lipilduja ja piüssitule rädinad kostuvad üsna selgesti. Neid surmatoovaid pisuhän- nakesi kulgeb kõrges kaares üle telkide- gi, pudistades telgikatusele kuuseladvust rabatud oksa. Sellega on suudetud juba harjuda ja keegi ei pööra sääraseile ter- vitusile enam suuremat tähelepanu. Telgis jätkatakse rahulikult omi toiminguid. Ai- nult rühmaülema otsaesisele tõmbuvad sü- gavad kortsud ja vaade kiindub telgilakke, nagu veel midagi oodates. Telgikatusel aga rabistab vaid sügistuul või pudeneb mõni kuuseoksake. Aga vahetevahel tuleb appi võtta niit ja nõelgi, et parandada tekkinud auke ja see paneb mõtlema teisigi.

Mehed lamavad ringi ümber kamina, sest seismiseks ei jätku ruumi. Ajaviiteks lii- gub meeste keskel lõppematu anekdooti- de rida. Jüri „Kõverjalal“ näib olevat neid otse tohutult tagavaraks. Ja ise on ta kõi- kide nende juttude peategelane. Jutu anek- dootlikkus või ebatõepärasus aga selgub alles viimaste lausete ajal.

Traattõkete rida ulatab nüüd juba üle lageda kõrgendiku ja pöördub, jälgides

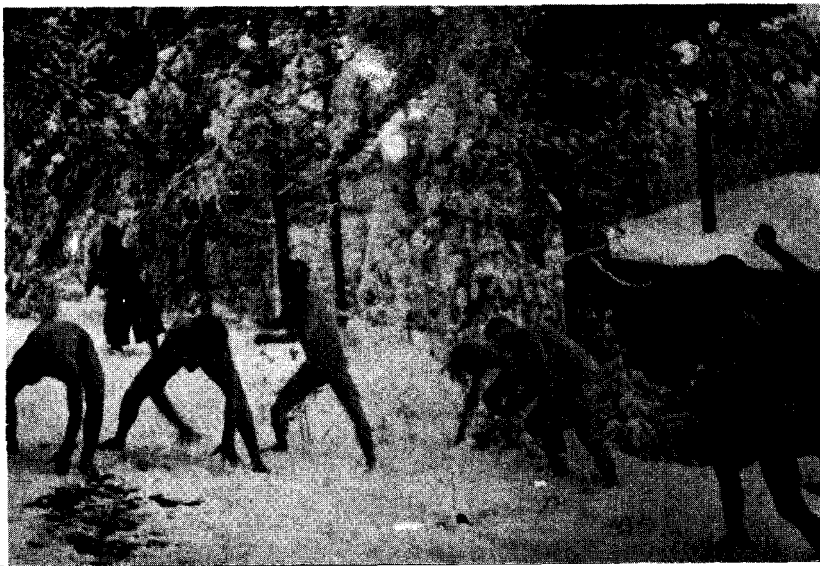
eesmist kaevikutejoont, pisut tagasi Olli- la tee suunas. Kindlustustöödele tuli li- saks kompanii soomlasi. Nende ülesan- deks jäi nüüd kaevikute ja laskepesade kaevamine. Mehed vanade rindemeestena omasid selles suuremat vilumustki, sest neil paistis töö edenevat hoopis parema tempoga.

Meeste meeleolu on viimaseil päevil pi- sut paranenud, sest värsket kahuripatareid ei saadud siiski niipea veel tulistamis- korda. Närviline seersantki on viimaseil päevil pisut rahulikumaks ja meeste vas- tu leplikumaks muutunud. Ehkki hommi- kune äratus on õige varajane, leidub me- hi, kes enne suudavad teha pisikese jahi- matka. Aga jahimaa on kas tühjaks ja- hitud või pole mestel jahiõnne. Igatahes ainukeseks jahisaagiks kogu nende päe- vade kestel on Kobrussepa poolt alla las- tud lind, võrdlemisi lahja ja kondine. See selgub muidugi alles siis kui lind on ju- ba sulgedest lagedaks kraabitud . . . Mehu valmistamises on meistreid palju ja eestlaste leiutuseks võib kannasel pida- da rooga, mida omavahel kutsuti persse- mõrtsukaks. Kes oli nime vaderiks või roa leiutajaks, on siiani selgumata, aga roog, koosnedes mehust, sahariinist ja kui- vikleivast, mis oli mehus pehmeks keede- tud, moodustas söögile gaasiderohke lisa- annuse. Sellest siis nimigi.

Seersant Kask lamab oma kohal telgi- avause lähedal ja loeb paksu raamatut. Päev on olnud sajune ja kuivavad sokid telgi- kamina kohal levitavad niisket higilõh- nast segatud auru. Telk on pooleldi tühi, sest osa mehi on läinud Ollilasse sotilas- kantiini. Mehed magavad selili oma kohta- del. Jüri jutustab järjekordest mingisu- gust anekdooti. Seersanti ilmselt häirib meeste omavaheline jutt. Järsku asetab ta raamatu kõrvale ja kätatab:

— Kes lasi sitta? Sina Randma? Marss kaks korda ümber telgi ja siis ahju kut- ma!

Saunamõnu
lumesõjaga

EVERSTI EINO KUUSELA 70-AASTANE

Aastatega, mil „Põhjala Tähistel“ on suutnud omale saavutada kindla kohta endiste võitlejate teadvusse, on meie tegevuse kirjeldamisel olnud keskseks kujuks meie, JR 200 ülem eversti Eino Kuusela. Meie vaatesuunast näibki ta suurimaks elutöoks

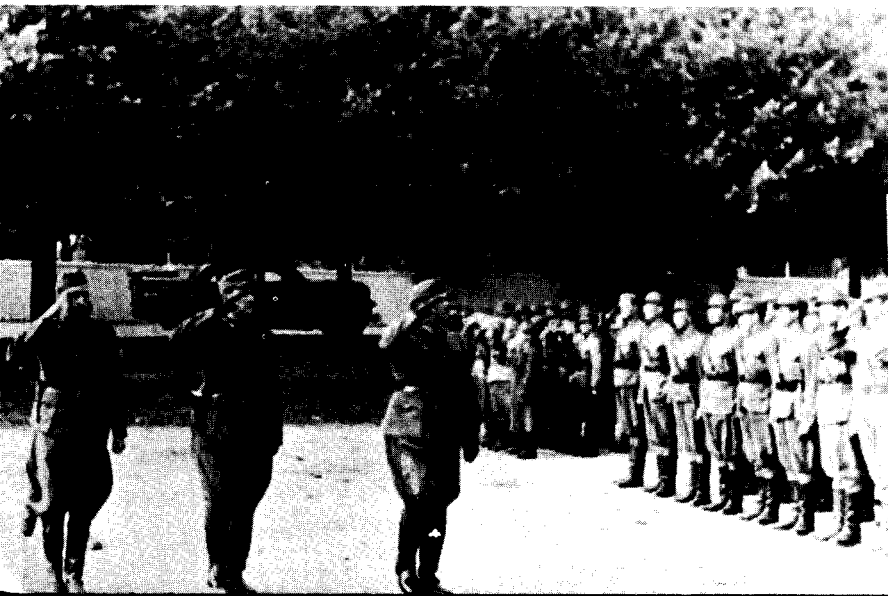
olevat Soome saabunud eesti meestele oma iseseisva võitlusüksuse organiseerimine, selle juhtimine ja siis Eesti kodumaa ohvrialtariile loovutamine.

Sellekõrval on ta aga tähelepanndav sõjamehe kuju Soome võitluste ajaloo, milliseist elusündmuste reast on pikemalt kirjutatud juba „Põhjala Tähistel“ nr. 7 — 1963. Tema vanusepäevis aga on ikka veel südamelähedaseks ta endiste poiste elusaatused, meie võitluste ajaloo koostamine ja väljaandmine ja sageli oma osavõtuga meie organisatsioonide tegevuse austamine ja vääristamine.

21. sept. aga kandusid meie mõtted talle paljude heade soovidega ja südamlilke tervitustega, kuna siis täitus tema 70. eluaasta. Kuigi soomepoisid on teda nii üksikult kui ka organisatsioonide kaudu tervitanud, on ka „Põhjala Tähistel“ rõõm talle oma südamesoojemad õnnitlused ja tugevamad käesurved saabuvaiks eluaastaiiks kaasa anda. Palju õnne!

Pärast tähtpäeva tähistamist on rügemendi ülemalt saabunud järgmine kiri: „Kui teie, Soomes sõdinud vabatahtlikud saate kokku, siis palun andke edasi relvavendadele Vana poolt tema südamest tõusev tänu. Et veel mind mäletate, annab minule hingelist tuge ja usaldust, et sõjasõprus ei kustu, vaid need ideed, mis meid sõtta viisid, hoiavad meid kokku hauani.“

Eino Kuusela

Hangö 18. aug. 1944: Everstiluutnantti E. Kuusela „targastamas“ JR 200. Ees noorte ohvitseride rühm

READ HARVENEVAD

Võitle head usuvõitlust,
hakka kinni igavesest elust...

1. Tim. 6, 12

Kapten ELMAR ARMIN KIRTSI

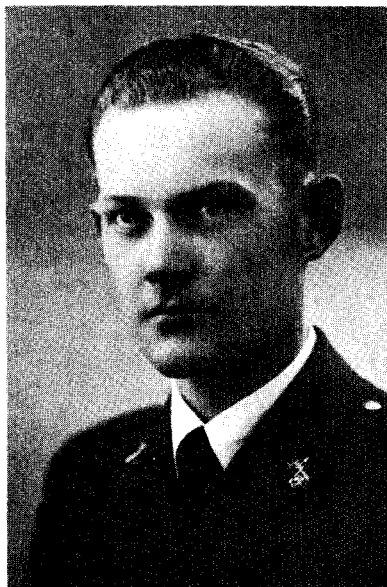
Ootamatult ja tugevas meheas saabus teade kapten Elmar Armin Kirts surmast. Ta suri 19. septembril 1966.

Lahkunu on sündinud 20. juunil 1910. a. Kaarepere vallas. Lõpetanud Tartus Reaalgümnaasiumi, astus ta eesti sõjaväkke ja lõpetas E. V. Sõjakooli 1932. a. nooremleitnandina. Teenis eesti sõjaväes kaadriohvitserina 1. jalaväe rügemendis, 10. jalaväe pataljanis ja mereväes. Teises maailmasõjas võitles Eesti Leegionis ja jätkas sama võitlust Soome pinnal JR 200 ridades.

Soomest viis teda põgeniku teekond Rootsi. Sealt asus ta 1949. a. Kanadasse ning kuulus sellest ajast Toronto Eesti Võitlejate Ühingusse, kus ta palju aastaid on olnud üheks aktiivsemaks liikmeks.

Puhka rahu, armas relvavend!

HO

KARL JOHANNES TOMSON

Pärast pikaajalist haigust suri Orillias, Ontarios (Kanadas) Karl Johannes Tomson.

Lahkunu on sündinud 23. märtsil 1915. a. Meeri vallas Tartumaal. Pärast kaitseväe sundaja teenimist jäi kaadriohvitserina Eesti Sidepataljoni edasi teenima. Saksa okupatsiooni ajal valis Soome oma uueks võitlusindeks. Pärast vapustavaid taandumisi pääsis Rootsi, kus töötas raudteerialina. Sealt asus 1949. a. Kanadasse ja on peamiselt elanud Torontos. Pärast peagu 10-aastast haiglast tervislikku seisundit hakkas lootma, et värske maaõhk võib talle tervendavalt mõjuda ja asus Orilliasse (linn umbes 75 miili Torontost) elama, aga lootus paranemiseks osutus tühiuks ja ta varises 26. aprillil 1969. a.

Puhka rahu, armas relvavend!

HO

Vänrik GUNNAR HALLANG

Harvad teated ja kokkupuuted on olnud nende võitluskaaslastega, keda elusaatus maailma alumisele poolele, Austraaliasse on viinud. Kurvad teatedki jõuavad sealt alles suure hilinemisega neisse keskusesse, kus arvukamalt endisi relvavendi koos elab, rääkides et Austraalias, Melbourn'is suri 56-aastasena 2. juunil 1969. a. peaaegu kasvaja tagajärjel vänrik Gunnar Hallang.

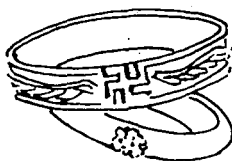
Lahkunu on sündinud 10. sept. 1913. a. Vasalemmas. Saksa okupatsiooni ajal valis omale Soome võitlusrinde. Lõpetas JR 200 ohvitseride kursuse ja ülendati vänrikuks. Läks kodumaale selle raskel tunnil appi ja rinde kokkuvarisemisel pääsis Saksaamaale. Pärast esialgset põgenikulaagri elu valis ta omale uueks asukohamaaks Austraalia.

Maapagulasena on ta aktiivselt kaasa töötanud Melbourn'i Eesti Laskespordi Klubis ja Võitlejate Ühingu ning kaasa laulnud Melbourn'e Eesti Meeskooris, millesest tegevusest teda eemaldas varajane surm.

Puhka rahu, armas relvavend- Olgu lõunariisti alune vööramaa muld Sulle kerge kanda! Sinu võitlusteekond aga püsib elavana seni, kuni püsib meie rahvas. Puhka rahu!

HO

Ketu Kalvari

PAKRI NEEM

*Kuigi olen, mind ei ole.
Sünniröömsa elutule
suitsuvineline tee.*

*Kodunõmme kõrge taevas.
Väikse mehe kõhnas kaelas
päiksepoja kuldne kee.*

*Rõhujate vangikongid.
Tõsta lipp ja soomusrongid.
Ehita ja helise.*

*Kahe röövli ristilöödu,
koerakoonu ärasöödu
la patrie et liberté.*

*Laheveed ja relvatärin,
langend velle viimne värin
sidemete südame.*

*Rännulise tulease.
Pagupäeva pikaldase
riiviraudus kodutee.*

*Oma saar ja purjekaltsud.
Pikas peksus tuimaks taltsud
maarmamine mehike.*

*Pakri neem ja nurmenukud,
mango puud ja mustad jukud —
Mõttematk viib üle vee.*

JR-200 SÕPRUSÜHINGU TEGEVUSEST 1968-1969

Sõprusühingu tegevus piirdus 1968. a. ainult peakoosoleku, rüg. aastapäeval väiksema koosviibimise korraldamise ja PT ettevalmistamisega Rootsi osas.

1969. a. aruanne on võrreldes eelmise aastaga palju elavam ja üldist tähelepanu äratav, kuna sellesse tegevusaastasasse langes JR 200 asutamise 25. a. juubel. Võiks ütelda, et tegevuse raskuspunkt seisiski veerandsaja aastapäevaga ühenduses mitmesuguste ürituste korraldamisega.

Sõprusühingu vahendusel avaldati artikleid ja ülevaateid Euroopa osas „soomepoiste“ liikumisest Rootsis: „Eesti Päevalehes“, „Teatajas“, „Finlandsfrivilliga Tidning“. Soomes: „Uusi Suomis“, „Karjalan Heimos“ ja „Inglismaal: „Eesti Hääles“. Kirjutiste autoreiks olid peamiselt isikud, kes seisis lähedal rüg. sünni juures, kuid ise ei kuulunud selle koosseisu. Viimane asjaolu on eriti oluline, sest see võimaldab anda õiglasemat hinnangut liikumisele üldiselt.

Meeldejäävamaks ja suurimaks ürituseks sel aastal kujunes 8. veebr. 25. a. juubeli koosviibimine, mis täitis Eesti Maja peosaali lisaruumiga viimse kohani. Rohkesti

oli kohale saabunud peale kaasvõitlejate ka organisatsioonide juhtivaid esindajaid ja soome sõpru eesotsas kol. Eino Kuuselaga Soomest.

Aktuselise osa avas esimees I. Laan, millele järgnes kapten M. Inkise peakõne, mis andis suurepärase ülevaate rüg. tekkimise eelloost Vapaehtoistoomiston vaatevinklist, kus kpt. Inkinen oli abijuhataja. (Kõne ära toodud eespool eraldi).

Aukülasena ja esimesena võttis sõna rüg. ülem E. Kuusela, meenutades soravas eesti keeles elavalt oma endist üksust ja selle võitlejaid. Suurte ovatsioonidega tervitati vana sõbra maj. C. Gripenbergi humoorikat sõnavõttu „kes muuseas ütles järgmist: „Mõnikord esinesid mehed puhkusloa saamiseks „tungivail isiklikel põhjustil“, mida pataljoniülem lähemalt ei hakanud uurima. Ta andis puhkuseloa ja kui poisid kodumaal salajasi teid mööda olid ka käinud sõpru üle toomas, siis ei unustanud nad ka pataljoniülemale kaasa toomast rindemehe kohast külakosti.

Kuna välismaisi ohvitseri võis Soome sõjaväkke vastu võtta ainult ülemjuhataja loal, said eesti lipnikud seersandi aukraa-

JR 200 25. a. juubeli koosviibimisel 8. veebr. 1969 Eesti Majas Stokholmis. Kapten M. Inkinen peakõnet pidamas

Minister A. Varma tervitamas juubelpäeva tähistavaid soomepoisse

di. Kuid nendele korraldati täienduskursused ja esitati ohvitseriks ülendamiseks. Kui pataljoni ülevalt küsiti, kes lubas korraldada rindepataljoni ülemaal ohvitseride erikursusi, siis vastasin: „Tegin seda oma loaga. Nüüd on kaks võimalust kas panete mind aresti või ülendate mehed! Mind ei pandud aresti ja ohvitserid said pikka-mööda oma ülenduse“.

Tervitusi töid veel isiklikult sotilasasiamies kol. Nordgren, Förbundet För Svenska Frivilliga — politseikomissar Colliander, Eesti Vabadusristi Vennad — kpt. E. Kirotar, RVN ja Eesti Komitee — end. Helsingi saadik A. Varma. Kirjalikke tervitusi oli saabunud Eesti Rahvusfondilt, Toronto ja Göteborgi soomepoiste koondiselt, kol. Savonen'ilt, maj. Kivelä'lt, valtiot. tri. V. Setälä'lt, V. Katajaiselt, maj. L. Orlamo'lt, ksv. E. Ridala'lt ja H. Oja'lt, lt. A. Paalilt. jt.

Koosviibimise humoorilise osa eest hoolitses A. Pundi ja teadustajana toimis allakirjutanu. Juubelpidu kestis üle kesköö

reipate ühislaulude ja mälestuste meenu-tamise saatel.

Rein Moora hoolsa töö tulemusena võidi Eesti Majas tutvuda näitusega „Eesti Vabatahtlikud Soomes“, mis andis meeldiva ülevaate võitlusteekonnast nii sõnas, kui ka pildis JR 200-st tema võitlejaist.

Langenute mälestuseks asetas ksv. Esmo Ridala Helsingis Malmi kalmistul pärja ja kõik hauad olid valgustatud küünaldega.

Stokholmis toimus 9. veebr. langenute mälestusjumalateenistus Jakobi kog. saalis, kus jutlustas ksv. ülempreester M. Juhkam (ära toodud eespool eraldi) ja altaris teenis assessor J. Aunver.

Peale õnnestunud 25. a. juubelit külastasid suvel Rootsi kaasvõitlejaid Kanadast ksv. Karl Pärnoja ja Johannes Vihma. Sel puhul oli korraldatud mitu ühist nõupidamist ja koosviibimist, mille tulemusena otsustati kohaselt asuda rüg. ajaloo koostamisele. Viimase ülesande said enesele ksv. E. Uustalu ja R. Moora, lootes tööga valmis jõuda lähema aasta jooksul.

Peale eelpool mainitud tegevuse on koostöös Toronto soomepoiste koondisega antud välja PT 25. a. juubelinumber, mida kõikjal on vastu võetud suure rõõmu ja tunnustusega.

Sõprusühingu ridadest on mitmeid kaasvõitlejaid käinud eraviisiliselt Soomes, võttes ühendusi endiste soome kaasvõitlejatega, organisatsioonidega või sooritanud muud positiivset ühenduses „soomepoistega“. Siinjuures olgu mainitud R. Moora, kes omal algatusel asetas langenud kaasvõitlejate haudadele Malmi kalmistul küün-laid. Ka allakirjutanu on mitmel korral oma ametireisidel Soome vahendanud andmeid ajakirjandusele ja sobival juhtudel meenutanud avalikkusele Eesti Vabatahtlikke Soomes.

Endise rüg. ülema kol. E. Kuusela 70. a. sünnipäeva puhul on ühingu vahendusel avaldatud juubelikirjutusi Eesti ajakirjan-duses ja organiseeritud ühiskingitust.

1968. a. oli JR 200 Sõprusühingu juhatus järgmine: esimees Ilmar Laan, abiesimees Elmo Loosme, sekretär Rein Moora, laeaur Ilmar Ussisoo, ametita liige Arnold Kuldvere ja „Põhjala Tähistel“ toimetaja Martin Juhkam.

1969. a. koosseis: esimees Ilmar Laan, abiesimees Elmo Loosme, sekretär Rein Moora, laeaur Ilmar Ussisoo, ametita liik-med Tõnis Salum ja Ilmar Põrk. „Põhjala Tähistel“ toimetaja Martin Juhkam.

Martin Juhkam

JUUBELIAASTA VAIMUS

ÄÄREMÄRKUSI SOOMEPOISTE KLUBI

TEGEVUSEST

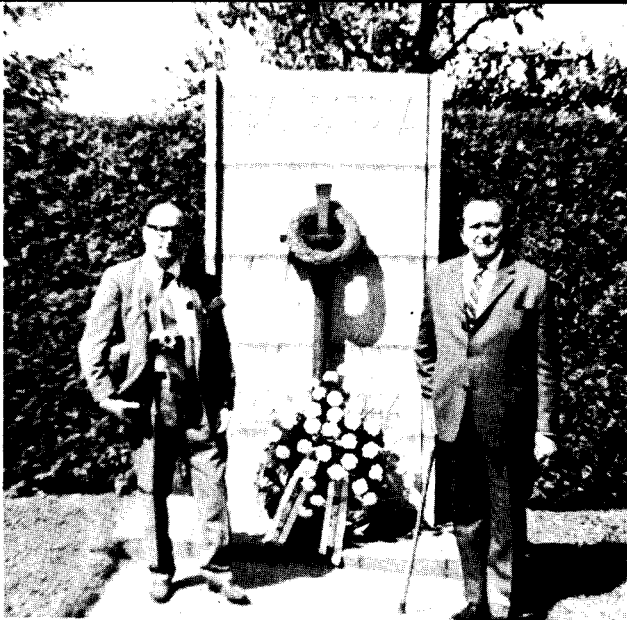
Johtuvalt möödunud aastal täitunud JR 200 aastapäevast, oli kogu aasta tegevus aktiivsem ja elavam. See algas juba 2. veebr. 1969 Peetri kirikus toimunud graniidist altari avamisega varemasetatud mälestustahvli juurde, millega kogu algatus on nüüd komplekteeritud (Vaata foto lk. 3). See hõlmab eneses kahe Torontos oleva võitluskaaslasist kunstniku Alfred Karu ja Ervin Milveku loomingut.

Erijumalateenistus altari avamisel polnud mitte üksnes suursündmus soomepoistele, vaid leidis laiematki tähelepanu, nii et kirik oli täidetud viimase kohani. Jumalateenistuse sisuline kujundus oli teraviklik ja algas eesti lipu sissetoomisega, mida kandis relvavend A. Viirlaid.

Relvavend õpetaja O. Puhm õnnistas altari sõnadega: „Mida Sina Issand õnnistad, jääb õnnistatuks igavesti. Ma õnnistan selle altari meie tuleviku pandiks.“ Seejärgi ta asetaski altarile tammepuust karbikese kodumaa mullaga. Karbi hõbedasil hingedel on „Ole ustav surmani“ ja „Eesti muld ja eesti süda...“ Pärast õnnistamist ulatas õpetaja kiriku altarist tule noorele Karl E. Pärnojale ja lilled Eva Tigasele, kes need viisid mälestusaltari juurde: soomepoiste juhi poeg süütas mälestustule ja teise soomepoisi tütar asetaski altarile sinimust-valged lilled.

Õp. O. Puhm oli oma jutluse aluseks valinud Joh. ev. 12:24,25: „Tõesti, tõesti, ma ütlen teile, kui nisuiva ei kuku maasse ning ei sure, jääb ta üksi. Aga kui ta sureb, siis kannab ta palju vilja. Kes oma elu armastab, see kaotab selle ja kes oma elu vihkab siin maailmas, see kaotab selle igaveseks eluks.“ Oma jutluses ta meenutas võitlusis elu kaotanud meeste ohvri suurust, nende tegude tähendusrikkust, sest just langenud relvavendade vaimsus on üle aegade kestev ja järgnevaile põlvedele kustumatuks eeskujuks. Ta põimis oma haaravasse jutlusse marssal Mannerheimi käskkirja, kus Soome pinnalt lahkunud eesti sõdureid tänati abi eest ja avaldati suurimat tunnustust neis peituvale sõduriainesele. Kuigi võitlus kaotati, pole suudetud vabadustarmastava rahva vaimset tugevust murda.

Ülejäanud osas Helmi Betlemi laulustuudio ansambel laulis J. Aaviku „Mälestus ja töötus“ ning J. Sibeliuse „Finlandia“. Maaja Duesberg esitas oreil E. Stefanau poolt mälestustahvli avamiseks loodud helindi „In memoriam — langenud eesti relvavendadele“; nüüd kõlas see he-

Helsingis viibimise puhul astasid Karl Pärnoja ja Eino Kuusela pärja Malmi kalmitul asuvale mälestusmonumendile

lilooja enesegi mälestuseks. Hilja Viirlaid deklameeris H. Oja luuletuse „Kumardu haaramaks“ ja jumalateenistus lõppes Eestihünniga.

Jumalateenistusele järgnes aktuslik koosviibimine. Muusikalisel osal esitasid klaveripalu Reet Marten ja Maaja Duesberg, laulis relvavend E. Rämmeld, E. Marten deklameeris A. Viirlaidi luuletuse „Sünge juubel“ ja rindesõduri mõtteist kõneles K. Pärnoja. Oli saabunud mitmeid kirjalikke tervitusi Rootsist ja kohapealsed külalised andsid oma tervitused Toronto soomepoistele suuliselt edasi; viimaseid oli eesti veteranorganisatsioonidelt, rahvuslikelt ja noorteorganisatsioonidelt.

Samal ajal oli väiksemas saalis näitus soomepoiste liikumisest sõnas ja pildis. Tähelepanuväärne väljapanek soome rindekunstniku A. Lindbergi töödest andis ülevaatliku pildi kogu soome sõjategevusest. Edasi oli väljapanekute hulgas säilinud sõjaaegseid dokumente, ajakirjandust („Malevlane“, „Kodutee“ ja muud) ja klubi tegevusest ligemale 20. aasta jooksul pilti andvaid ringkirju, kavasisid, lauulehti. Eriosa kujundas meie ajakirja „Põhjala Tähistel“ ilmunud numbrid ja ajakirja saamislugu käsikirjast kuni valmis numbrini. Näitusel oli väljapandud õp. O. Puhmi soome sõduri vormiriietus, rohkesti tookordseid fotosid, postmarke. Väljapandud oli ka sõjas langenute ligi 250-nimeline loetelu. Ja viimase eriosakonna soomepoiste poolt kirjutatud raamatud. Näituse korraldasid J. Vihma, A. Tamme ja H. Oja.

Juubeliks ilmus ka „Põhjala Tähistel“ uus, üheteistkümnnes number, seekord isegi suurema mahuga ja siinsed ajalehed avaldasid ulatuslikke kirjutusi soomepoiste ajaloost. Veel anti välja juubelipäeva tähistav filatelistlik ümbrik rügemendi märgi ja juubeliaastat märkivate kuupäevadega, mis laiematki huvi äratas.

Seda juubelist õhkuvat vaimustust jätkus veel 15. veebruaril toimival aastapäevapeolgi, mis oli osavõtjaterohke ja hoogne. Lühikese avasõna ütles klubi esimees E. Rämmeld ja kavalises osas esitasid laule Leida Järvi ja E. Rämmeld, kuhu lisandusid veel mõned ühislaulud.

Märtsikuu alul toimus talipäev „Devil's Elbow“ suusakuurordis. Osavõtt oli suurim kui kunagi enne. 5 km murdmaa võistlusel tuli esikohale Uno Limit 23,45, 2) E. Leppik 23,58, 3) T. Vellend 24,10. Esikohale tulnu omandas Export Tool Co. poolt väljapandud rändauhinna; kõigile kolmele anti L. Joselini poolt Rootsis teha lastud kuld-, hõbe- ja pronksmedalid.

2,5 km murdmaavõistlusel naistele saavutas esikoha Rita Tiido 13,2 2) Endla Komi 15,41, 3) Erna Merelaid 20,28; noortele: 1) Piret Komi 13,46, 2) Marju Komi 15,03, 3) E. Bockfeldt 20,04; poistele: 1) V. Merelaid 13,50, 2) M. Vellend 16, 23, 3) R. Vellend 17,55. Kõigile esimese ja teise koha saavutanuile anti E. Tigase poolt väljapandud auhinnad.

Esmakordselt toimus ka mäelaskumise võistlus. Esikohale tuli H. Turu 57,6 p., 2) H. Jürgenson 61,4 ja 3) Katrin Turu 64,00. Esikohale tulnu omandas Export Tool Co. rändauhinna.

Augustikuu 9. ja 10. toimusid klubi su-

Johannes Vihma oma rügemendiülemaga langenud relvavendade haudade juures Malmi kalmistul

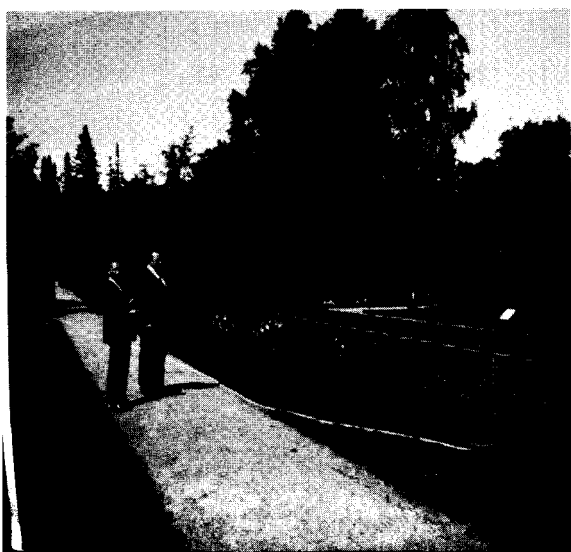
vepäevad varem omaseks saanud „Näki“ talus. Toimus juba kindlakskujunenud tegevus. Kombineeritud võistluse (granaadiheide, jooks ja laskmine) võitis P. Toomsalu 118,3 punktiga, omandades kolmandat korda Artistic Woodworking Co. poolt väljapandud rändauhinna. 2) E. Rämmeld 110,0, 3) T. Vellend 109,9, 4) E. Marten, 5) J. Vihma 103,6, 6) S. Peepre 101,0. Sama võistlus noortele: 1) T. Toome 115,6, 2) J. Peepre. Võistlusest võtsid osa ka naised ja tütarlapsed. Öhtul toimus ühissöök, nautiti saunamõnususit ja veedeti tunde lõkketule ääres ühislaulu lauldes.

Järgmisel päeval korraldas klubi Ontario orienteerumisvõistlused, millest Kanada tuntumad selle ala sportlased osa võtsid. Siin saavutas klubi liikmeist T. Vellend esikoha veteranide klassis ja J. Peepre noorte klassis. See spordiharu, mis Euroopas vägagi populaarne, on Kanadas hoogu võtnud peamiselt Sass Peepre algatusel ja õhutusel. Korduvalt on selliseist võistlustest ka soomepoisid osa võtnud ja omas klassis esikohti saavutanud, kuna Soomes omatud kogemused pole veel ununenud. Parimaiks jooksjaiks on olnud E. Marten, U. Limit, S. Peepre, P. Toomsalu ja T. Vellend.

Septembrikuus, kui täitis meie rügemendi ülemal eversti Eino Kuusela 70. sünnipäev, organiseeriti koos Rootsis asuvate meestega ühised tervitused ja kingiti E. Rubergi nahkmaal.

Möödunud suvel külastasid Soomet ja Rootsit K. Pärnoja ja J. Vihma, mis puhul korraldati rida nõupidamisi mõlemas maas, et anda tõukejõudu rügemendi ajaloole väljaandmisele. Nende töö tulemuseks ongi rida konkreetseid samme, mis kaua paigal seisnud mõtteid on liikuma pannud, ja mehed kes selleks tööks võimelised, ka otsesele tööle suunatud. Helsingis viibimise puhul aetasid nad koos E. Kuusela-ga pärja Malmi kalmistul asuvalle Soome mälestusmonumendile ja K. Pärnoja ütles üle maailma hajutatud soomepoiste nimel: „Kallid relvavennad, teie surite, et meie ja meie lapsed võiksid elada. Teie panus ei olnud asjata, mälestus teist püsib pühana ja igavesti soome ja eesti rahva südameis. Puhake rahus!“

2. nov. toimus korraline aastapeakoosolek, kus nenditi edukat tegevust, head koostööd teiste eesti organisatsioonidega ja elavat vaimust. Uueks esimeheks valiti Endel Tigane, juhatusliikmeiks J. Oja, A. Tamm, L. Ots ja J. Vihma. Revisjonikomisjoni E. Rämmeld, P. Rabisson ja J. Härmatare.

MEHU

- Sa ei armasta mind enam.
- Kuidas nii?
- Enne sa kunagi ei süüdanud lampi varjendisse minnes.

Sõjamees S. on raskesti haavatud. Arst on nimetanud seda ka rügemendi pastori-le, kes tuli nüüd sõdurit lohutama:

— Vaene mees, ütles pastor, sina oled üsna pahasti haavatud . . . Kas sinul on mingeid soove või tahad saata mõne sõna koduseile?

— Kuue küljetaskus . . . pomises sõdur. Pastor leidis sealt rahakoti ja näitas seda sõdurile.

— Kas mõtled seda?
— Jah, avage see . . .
— Siin on 100-margaline paberraha . . . Kas seda mõtled?

— Just, sosistas sõdur. — Vean kihla sellele et ei sure . . .
Ta ei surnud.

— Noh, miks teie, pioneer, ei läinud vahele, kui nägite sõpra tsivilistiga kaklevat?

— Härra leitnant, mul ei olnud pussi kaasas.

— Doktor, kirjas on, et teil on 544 haavatut. Kontrollkäigul tõdesime, et ravi-aluseid on ainult 543. Kus üks on?

— Ta on kasutatud teiste paikamiseks, härra kontrolleri.

— Armas Juss, kirjutas naine mehele rindele, millal sina eriti just mäletad mind?

— Eriti, vastas Juss, mäletan mina sind siis, kui kaugluurest tagasi tulles katsun salaja läbi rindejoone pääseda . . . See on peagu niisama põnev kui kojutulek hiliseil hommikutundidel . . .

— Mis, sa julged irvitada mulle!?
— Ei naernud teid, härra seersant.
— Ärge valetage! Mis muud siin siis naermist ongi?

Alikersantti Heikkilä kirjutab naisele:

— Tulen puhkusele kui vaid saan.

Naine vastu:

— Tule kohe, küll saad!

Vähe liiga saanud sõdur on lahkumas restorani. Ta ütleb tumedariidelisele kuldnoõpidega mehele:

— Kuulge uksehoidja, kutsuge mulle auto!

Vormikandja solvatuna: — Kas te ei näe, et olen laevastiku ohvitser?

Sõdur: — No, hik, kutsuge siis aurulaev.

— Noorsõdur Kuusk, kui mina käsin teid lüüa noorsõdur Kaske kirvega, kas te teeksite seda ilma millegita?

— Ei, härra leitnant. Enne ma teritaksin kirve.

— Mis te Kilu teeksite, kui komandak-sin: võitlusluureüksusse valmid vabataht-likud, astuge ette!

— Astuksin kõrvale, et vabatahtlikud ette pääseksid.

Üksuse ülem on kontrollimas rügemendi sigalat. Lõpuks ta küsib sigalat hoidvalt sõdurilt:

— Kas on mingisuguseid soove?

— Peaks saama ühe paela siia õlale, kuna nad kipuvad pidama omasuguseks.

Kaks sõdurit vestlevad omavahel.

— Kuule, kas oled kindel, et su pruut on sulle truu?

— Kyllä, päris kindel.

— Kuidas sa seda nii kindlasti tead?

— Noh, kui viimasel korral puhkusel ol-les tema juurde läksin, siis seal oli üks teine mees. Aga niipea, kui mina tulin sisse, saatis ta selle teise tagaukse kaudu välja.

Isa seletab pojale, missugune vahe on püssil ja kuulipildujal:

— Üks kuulidub nii nagu mina räägiksin, aga teine nagu ema räägiks.

Kapten vihastus meeste peale ja käsu-tas neid kõiki seljali lamama. Siis ta käs-kis:

— Jalad otse taeva poole! Jalgrattal sõita!

Kõik, väljaarvatud sõjamees J., kuulasid käsklust. Tema vaid lamas liikumatult.

— Miks te J. ei sõida jalgrattal? küsis kapten kui karjuv lövi.

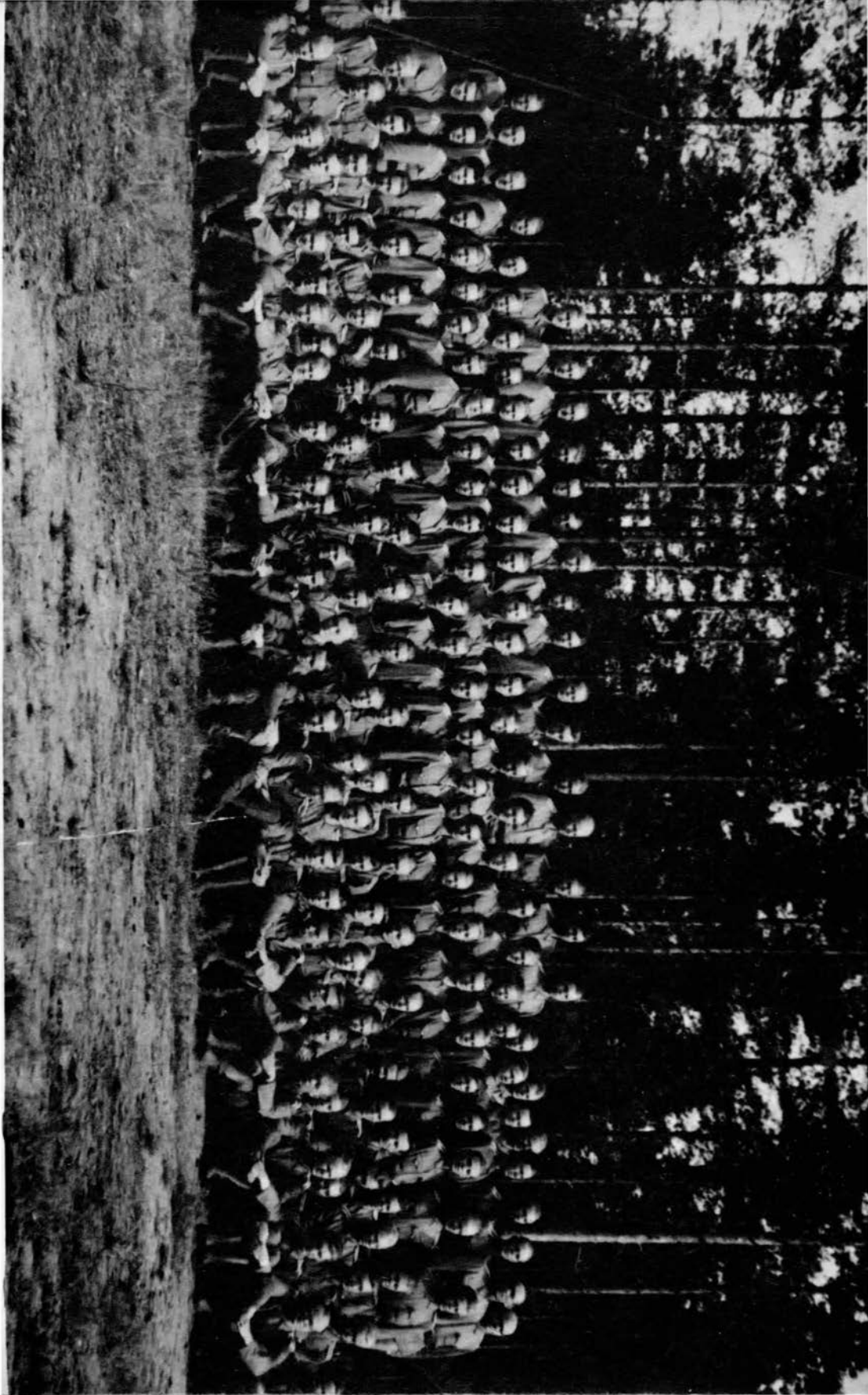
— Mina ei või, härra kapten, kett on tulnud paigalt ära, vastas J. rahulikult.

Noor, äsjaküpsend vänrik, kes on sama noor ja algaja abielumees, viib oma rüh-ma harjutusväljalt kasarmusse. Äkki ilmub kõrvaltänavalt vänriki kaunis, noor naine, kes hüüab:

— Kas need on sinu pisipojad?

Naine järgib rühma mõnda aega ja lobi-seb tänavanurgal valjuhääleliselt oma me-hele. Kui rühm käändub kasarmuõuele ja vänriki naine läheb oma teed, kuulidub rivist:

— Mina tahan minna emaga.

JR 200 ohvitseride kooli lõpetajad